

Poczynają się statuta krola

Kazimira w jimię boże, a to

3 napirwej: Gdyż podług pisma

nauki wszelki człowiek w młodości

jest podobniejszy ku złemu i wszelkie

6 stworzenie świata jest nie trwające samo

w sobie, ale przyrodzenie człowiecze rychlej

się skłoni podług świata ku grzechu, niż

9 podług światłości ku Bogu, aczkoli podług

zrządzenia boskiego stworzeni mieliby być

czcni, wierni, sprawiedliwi, spokojni a iże

12 rozpuszczone łakomstwo, aczby sprawiedliwością

nie było skłoniono, tedy zgoda i pokoj między

ludźmi by zginęły, a każdy, czso by się jemu

15 lubiło, uczynił, ale iże nawiększa dobroć

jest od ludzi na świecie sprawiedliwość miłować,

cudzego nie drapać, obcego a swego podług

18bożej wolej i miłości używać, przeto aby

niezgodni ucichnęli, a zgodni przezpieczność

mieli, układy i prawa są przez ręce boże

21 ustawiony.

Kazimirz z Boga miłości krol polski

wyznawamy tym to pismem, chcąc,

24 aby poddani krolestwa naszego a na imię

polskiego, obojego stadła jeden z drugim

pocześnie był a drugiego nie urażał,

27 ale sprawiedliwości dopomagał, przeto

z osobnej rady wielebnego oćca księǳa
 Jarosława, gnieźnieńskiego kościoła
 3 jarcybiskupa, i teź prełatów i stolników, wojewod,
 rycerzy i pospolstwa ślachtet naszej i ziemie
 polskiej ku wiecznej pamięci układ
 6 albo statuta ustawiliśmy, ktoreź podpis<alis>my
 chcąc, aby je [w ziemi] w ziemie polskiej wszytcy
 zachowali pod naruszeniem naszej miłości, a
 9 chcąc winy w tych księgach ułożonej <się wiarować>, bo
 częstokroć zły, acz [acz] nie będzie się bał grozy, ale
 się będzie bał winy.

12 <N>a początku sądow sąǳąc strony,
tylko mając Boga przed oczyma,
 aby złomce prawdy a przedawce swego
 15 sąmnienia i czci należieni nie byli, a chytrością
 swą sprawiedliwość opuściwszy, ku jednej
 stronie, drugą opuściwszy, nie przystali,
 18 układamy, aczby niektory sęǳia wybrany mocą
 naszą albo jego namiestnik, opuściwszy
 bojaźń Boga, ǳierżąc stronę jedną, zdał
 21 abo skazał i przysąǳił o ǳieżinę abo o
 jinsze rzeczy przed sąǳ jawno przywiedziony,
 niesprawiedliwie uciążając drugą stronę, tedy
 24 strona uciążona odzwowie się ku wyszszemu
 stołu. A iże jest obyczaj w sąǳoch polskich,
 iże sęǳia, ktoremu winę dadzą, nie pozyszcze
 27 winy, alizby jego dokonano, paknięli
 będzie przekonany, tedy łupięże albo
 trzy grzywny stronie urażonej przepadnie

z winą, która rzeczona piętnadzieścia, ze sromotą
 ma dać temu, który jego o niesprawiedliwe
 3 zdanie wyzwał ku stołu wyszszemu.

**<J>aroslław z Boga miłości gnieźnieńskiej
 cyrkwie jarcybiskup**

6 urzędem obeźrzenia w objaździe
 i też powiacie krakowskiem wszem pospolicie
 tym to pismem dawamy wiedzieć, iż między
 9 oświeconym księdzem panem Kazimirem z
 Boga miłości krolem i patronem naszym z strony
 jednej a Bodzętą bratem naszym, miłym
 12 biskupem krakowskim, z strony drugiej poruszyło
 się niektóre wątpienie o dziesięciny i jinsze
 członki, ktoreż na dole położylismy. Obie
 15 stronie, nie chcąc swego sąmnienia urazić,
 dobrowolnie kromie wszego błędu i chytrności
 ku twardości swej i swych namiestnikow
 18 o wszytki rzeczy i członki ty, ktore tu są
 położony, na nas spuścili jakoby na rozgodźcę,
 ufalacza i jednacza przyjętego, dawając
 21 i pożyczając nam wszytkę moc, abysmy krom
 wszego sądu prawem jednym, tako duchownym
 jako świeckim nie szkodząc, podług naszej
 24 wolej ku statku przywiedli. Przeto my
 z bożą pomocą a mężow mądrości napelnionych
 z radą, z dobrym rozmysłem dla pokoju
 27 pospolnego i opory kościelnej mocą ślubu
 obu stron układamy między panem krolem
 a też biskupem, aby gdy ktori drapieżca

dziesięciny albo gwałtownik rzeczy kościelnych
 był nalezion, ma być upomienion kłatwą z
 3 upominanim, zaprawdę aczby leżał w kłatwie
 mimo sześć miesięcy, tedy kmiecie pod nim
 będący, ktorzy dawają dziesięcinę, mają być
 6 z panem kłęci aż do dosyćuczynienia. A gdyby
 też niektora pani, pana nie mając albo
 w jinszych stronach będąc, dziesięcinę
 9 wztargła albo zdrapieżyła, też tym obyczajem
 ma być kłęta.

O rany kapłana albo żaka

12 <U>stawiamy też, aczby kapłana albo
 święconego żaka gdziekole by zabito albo uraniono,
 albo w jęstwo wsadzono, tedy ta parochija
 15 ma być zakłęta, gdzież służba boża
 nie ma być tako długo, aliż winowaciec
 będzie wydan biskupowi. A gdyby winowaciec
 18 zbieżał albo uciekł, tegdy kmiecie onej
 wsi albo miasta mają przysiąc, jako nie
 mogli jąć winowaćca a jako nie byli
 21 przyczynce śmierci zabitego, tedy biskup ma
 dać rozgrzeszenie, a wżdy wynowaciec ma być
 powołan a przez kogokole by był ułapion,
 24 ma być wydan biskupowi.

Aczby pan chciał skupić dziesięcinę

I też ktorykole by pan po swej wsi
 27 dziesięcinę chciałby kupić, ten przed świętym
 Jakubem ma targować z prełatem, ktorego
 jest dziesięcina. Paknięli zamieszka,
 30 tedy prelat kromie wszego nagabania pana
 dziesięcinę może przedać, komu chce.

Z czego ma być dziesięcina dana

I też gdziekolwiek pług w ogrodziech chodzi
 3 albo na polu, tu dziesięcina ma być z pełna dana,
 wyjąwszy rzepe, mak, kapustę, cebulę i
 jinsze użytki ogrodne, na które motyką
 6 albo rydłem ryc mogą, z tych dziesięcina nie jest.

O dziesięcinę konopną

Dziesięcinę konopną tako ustawiamy: Gdy
 9 kmieć całym pługiem, w którym ma woły
 albo konie, [a] orze, ma dać uprawionych konopi
 cztery kity, a który połowicą pługa orze,
 12 dwie kicie; który nie ma czym orać, ten ma
 być wyzwolon od dziesięciny konopnej.

O wielką klątwę, interdikt

15 O wielką klątwę, która rzeczona interdikt,
 tako układamy, iżę gdyby którymkoli obyczajem
 przydał się być interd<y>kt w Krakowie,
 18 tedy ji tamo mają trzymać a być posłuszni,
 ale Kazimirz, czso jest podle Krakowa nad
 Wisłą, nie ma jego być posłuszen, ani Kleparz
 21 i także Krakow owych miast klątwy nie ma
 być posłuszen. Też układamy, iżę gdy klęty
 do którego miasta, wsi albo kościoła, cyrekwie
 24 wstąpi, tam nie mają śpiewać tako długo,
 aliż wyjedzie z onego miasta. A to, czso
 pirwej po klętem trzy dni nie śpiewano, to
 27 wżlamujemy, ale jako rychło klęty wyjedzie,
 tako ma być śpiewano, aby nabożność serc
 wiele ludzi dla jednego zapiekłego od służby
 30 boskiej nie *odpadali. Ale gdziekoli klątwa
 papieska będzie dana, której my mocy dać

rozgrzeszenia nie mamy, chcemy, aby wzięwszy
 jej kopiją, przykazanie rządnie a obyczajnie
 3 zachowano, ale o interdykcie to trzymając, jako
 jesmy pirwej położyli.

Przyjęcie statut od ziemian

6 <N>ie ma być za dziw, acz podług rozszerzenia
 czasow obyczaje albo ułożenie ludskie
 się odmieniłoby, gdyż męstwo nie tylko
 9 w siłach ciała ani cudności harnaszu ma
 być zeznano, przeto my Kazimirz z Boga
 miłości pospołu z rycerstwem naszym obeźrzawszy
 12 to z bożą pomoczą, iże od dawnych
 czasow w ziemiach krolestwa naszego częstokroć
 w sądziech nie podług zgody, ale podług
 15 swych głów smysłu a starych lat rozumow
 rzeczy przed nie przeszłe rozmajicie sądzą,
 temu tę rzecz tako a jinszmu też rzecz
 18 jinako, dla ktorego rozdierania rzeczy miedzy
 naszymi poddanymi gadki i mieszania
 pochodzą, przeto ku chwale bożej i matki
 21 jego, i wszech świętych a na użytek naszych
 poddanych ułożyliśmy to mieszanie sądow
 być złomiono, chcąc, aby odtychmiast
 24 aż na wieczne czasy podług tych statut wszyscy
 pospolicie sędzie ziemie krolestwa naszego
 rządzili się i będą sędzić i też ta
 27 ista statuta pilnie zachowali.

Twardość tych statut

<A> gdyż układy abo statuta nie są ani
 30 mają być przypisany rzeczam minęłym,

ale będącym albo przyszłym, przeto chcemy,
aby nasze układy i statuta ten to czas w
3 Wiślicy słożone, wszytscy ziemianie przyjęli.

O dziedzinę w sąsiedstwie

<G>dyżby kto przed sąd pozwał niekogo
6 o dziedzinę w pieniądzoach zostawioną
a gdyby go ku sądu przyzwał, a zatym gdyby
sąpierz na roce zawitem nie stał, tedy
9 powod abo jiściec dziedzinę otrzyma,
pieniądze sąpierzowi wrociwszy.

Rozsąd o granice

12 <C>zęstokroć między naszymi poddanymi o
granice gadki bywają, między którymi nakład
straw i silnych robot *roztargnienia
15 bywają, a to przeto, iże między dwiema
dziedzinami strumień abo rzeka płynie, a przeto
acz dwie dziedzinie znowu obapoł jednej rzeki
18 posadzą się, tedyby każda strona swój
brzeg ma rzedzić i strzysmac. A gdyby rzeka
mocą swą ale nie człowieczą opuściwszy
21 pirwszy bieg jinszym biegiem się obrociła,
tedy ony brzegi, którymi pirwej woda rzeki
ciekła, dziedzinam będą za granice, a kmiecie
24 z obu dziedzinu w onem jezierze wolno ryby
mogą łowić. I na to mowimy my, aczby
też rzeka mocą człowieczą jinędy obrocona,
27 a wszkoż pirwsze brzegi między
dziedzinami granicę czynią.

Każdy ma stać pod swą chorągwią

<P>rawo rycerskie. Niektorzy z naszych
 rycerzow mając na sobie rycerską cześć,
 3 gdy na grodziech naprzeciw nieprzyjacielom
 będą posadzeni abo na walkach, wzięli obyczaj
 nie stać pod żadną chorągwią, a to przeto, aby
 6 grozy puszek albo strożej się uchowali, którą
 to strożą jinszy panowie podług urzędu
 jim postawionego między sobą poczynają.
 9 Abojsem zły jest człowiek, który nie przyjaje
 swemu ciału. Przeto układamy, aby każdy
 rycerz albo prosty ślachcic pod swą chorągwią
 12 stał, aby gdy przydą walki, umiałby swe
 miejsce pod chorągwią odzierać ku obronieniu
 swej chorągwie. Paknieli odychmiast
 15 ktorego tako nieposłusznego nam wydzadzą
 przez naszego komornika, pod ktorego chorągwią
 miałby stać, tedy konie tego rycerza
 18 albo ślachcica przydawamy podkomorzemu.

Winy ma być dan za rękę dłużnikowi

<G>dy jeden drugiego przeprze sądownie a
 21 zdadzą ji winnego bądź o dług abo o
 którąkole rzecz, ten od sądu nie ma odstąpić,
 aliż dosyć uczyni. Ale iże niektorzy swą
 24 ufalnością abo też dla niedostatku zdani, przed
 sądem, dosyć nie uczyniwszy precz odchodzą.
 Przeto chcemy, aby tacy za to niżadnej
 27 winy nie podjęli, ale gdy będą przeparci
 sądownie, mają być dani za rękę. Paknieli
 z jęcstwa uciekną, tegdy już od jęcstwa będą
 30 wyzwoleni, ale o dług niczs, wyjąwszy o złodziejstwo,
 o to jęcstwa nie mogą być próżni.

O dzieckowaniu w winach

<O> zakłady niektery urząd chcemy położyć dla
 ubostwa naszych poddanych, bo nauczyli się
 3 łakomi sędzie i jich urzędnicy, iżę gdy niektery
 ziemianin winę przepadnie sądownie,
 tedy biorą zakłady, a przez wszęgo zamieszkania
 6 między sobą dzielą, łaski ani miłosierdzia
 żadnego nie mając. Przeto my chcąc ten
 obyczaj zatracić, ustawiamy, aby <kiedy> sędzia abo
 9 wojewoda, albo starosta, albo oprawca,
 albo ktorykole jich namiestnik zakład weźmie
 o winę na naszym ziemianinie bogatem
 12 abo ubogiem, ślachcicu albo prostem, to
 jest konie abo jinsze bydło, abo ktorekole
 jinsze rzeczy, nie mają roztargać ani dzielić
 15 między sobą, ale jestli zimie, tedy za tydzień,
 a jestli lecie, tedy za dwie niedzieli mają być
 chowany, ato lubo sprawnie, lubo niesprawnie
 18 zakład będzie wzięt, a wszakoż ten, czyj
 jest zakład, we dwu niedzielu ma ji wyprawić.
 Pakliby nie wyprawił ani chciał
 21 wyprawić, tedy ten zakład ty to sędzie
 słusnie między sobą mają rozdzielić,
 pakliby ci iści sędzie abo jinszy, ktorzy na
 24 wirzchu są wypisani, przeciw naszej wolej
 uczynili a zakłady przed czasem ustawionym
 między sobą roztargali, tedy temu,
 27 czyj jest zakład, lubo będzie koń abo jinsze
 zwierzę, z szkodą podług oszacowania mają
 odłożyć a i z winą piętnadzieścia, ktori, acz
 30 chce, szacunek zakładu swym sąmnieniem ma poprzysiąc.

O pieczęci oćcowej i synow

<D>latego iże synowie z oćcem jedną krwią
 są spojemi a jakoby jeden człowiek między
 3 sobą są, przeto ćwirdzimy, aby poki ociec żyw,
 żadny syn swej pieczęci nie nosił, jedno oćcowej
 pieczęci używał.

6 Szoltysz ma na wojnę jechać

<U>stawiamy, aby każdy szoltysz tako
 duchownych, jako świeckich panow podług swej
 9 mocy każdy s nami na wojnę pociągnął.

Duchowni mają jechać na wojnę

<P>otrzebno jest, aby każdy prawa swego używał;
 12 ale iże częstokroć duchowni w
 oćczyźnie mieszkają, praw any ukonow krolestwa
 naszego podług ziemian a ślachty naszej
 15 nie postępując, a wszakoż krolestwa naszego
 jako jinszy ziemianie pożywiają,
 przeto ustawiamy, aby każdy duchowny
 18 oćczyznę pod nami trzymając podług szacunku
 jimienia na każdą wyprawę s nami pojechał,
 a gdyby nie chciał na wyprawę wojny
 21 jechać, tedy jimienia ma sstąpić swemu bratu
 albo bliźniemu przyrodzonemu. A gdyby
 tego nie chciał uczynić ani wojny postąpić,
 24 tedi to jimienie tych duchownych na
 naszą pracę przypisujemy, ktorym owszejki
 milczenie wkładamy.

27 Wdowa i panna ma mieć rzecznika

<I>że dla krechkości panieńskiej i też
 dziewiczej obcowanie męskie ma być
 30 oddalono, aby gdy ony kogo pozową albo

je kto pozowie na niektoy rok albo prawo,
tedy chcem, aby sędzia swego podsędka albo
3 jinszego namiestnika tej paniej i s jej sąpierzem
do jej gospody ma posłać, przed którymże to
rzcż ma polecieć swą swemu rzecznikowi albo
6 rządcy, albo komu się jej będzie lubieć.

O pospolnem rzeczniku

<I>że gdy wszelki człowiek sam swej rzcży
9 drugdy nie może przewieść, przeto chcemy,
aby każdy człowiek ktoregokoli stadła bądź
przed sądem sobie rzecznika zrządził, czso by
12 jego rzcż przewiodł.

O rozgodzeniu sędzi

<I>że rozmajici sędzie rozmajicie ortel wydawają
15 a rzcży częstokroć podług swej wolej rozsądzają,
przeto chcem, aby sędzia jeden pewny osobny a
wybrany był w Krakowie a drugi w Sędomirzu.
18 A gdy my w którą ziemię przerzcżoną wjedziemy,
tedy sędzia i podsędek tego powiatu na naszym
dworze mają być ustawicznie, moc sądow
21 i rzcży przed nami wyznawając, a o rzcży
dziedzinne dalej trzech niedziel roku nie mają dać.
Ale gdy będzie żałoba o dziedzinę, tedy sędzia albo
24 podsędek przerzcżoną żałobę przed nami ma
wypowiedzieć, a my z rycerstwem naszego dworu
tę istą rzcż rozgodzimy, procz bysmy byli
27 niektoym nagabaniem pilnym ogarnieni, tedy
sześci albo przynamniej czterzem ku sędzi
i podsędkowi polecimy, ktorzy taką rzcż
30 dziedziną podług sprawiedliwości rozgodzą.

W każdym powiacie ma być sędzia

<U>stawiamy, aby każdy wojewoda miał swego sędzią ułożonego, to jest krakowski 3 jednego a sędmirski drugiego; i też starosty mogą mieć każdy swego sędzią.

O godzinie sądenia

6 <P>irwej ten był obyczaj, iż ani godziny, ani czasu trzymano przy sądziech, a częstokroć ci, którzy mieli czso sprawiać w sądzie,
9 aliz po obiedziech obzarwszy się a opiwszy się przychodzili, którzy częstokroć stolec sądowy nagabali a sprawiedliwość owszejki zatracali.
12 Przeto aby czas i godzina sądom była sprawiedliwa, ustawiamy, aby odtychmiast sędzie każde sądy abo roki sądzili począwszy
15 ode zarania aż do dziewiątej godziny, to jest do południa, a gdyby tego dnia wszytkich rzeczy nie dokonali, tedy kromie uciążenia stron
18 justrzejszego dnia do tejże godziny mają pozywane rozprawić.

O rozgodzeniu rzeczy w sądziech

21 <A>by łacniej rzeczy w sądziech odprawiali, chcemy, aby sędzie nie wążąc sobie person bogatego abo ubogiego, ale podług urzędu
24 pozywających, to jest sąpierz z jiścem wezwawszy wysłuchali a wysłuchawszy rozprawili, ale urząd pozywających pisarz pod straceniem
27 swego urzędu ma powieść, nijednemu krotko nie czyniąc, ktoreż to podług
pozewnych listow wożny głosem mianować
30 ma przyzywa<ją>c, tako iże kto pirwej pozwał, tego pirwej odprawić,
a tako aż do ostatku

rzeczy. Paknięli strona kromia przyczyny, którą by się mogła wyprawić, ku sądu nie stała a 3 przez woźnego trzykroć zawołana, nie stała ani przez się, ani przez posła, tedy jiścowi każą odstąpić a drugie rzeczy pilne rozprawiać 6 aż do końca. Paknięli ona strona trzykroć zawołana przez woźnego przy dziewiątej godzinie się nie ukaże sędziom a gdyby sędzia 9 chciał od stolca wstać, lepak trzykroć ma być wezwan; gdykole nie stanie, tedy ma być zdan, w czym będzie pożałowan.

12 O niezczeniu sądu

<G>dyby niekto ku mieścicu, gdzież to sędzie siedliby ku sądzeniu, kromie odpuszczenia 15 wstąpił abo potrzebizny nie miał, to jest ku proszeniu lista pozownego, a to uczynił swą śmiałością abo ufalnością, ten kromie wszego 18 odpuszczenia przepadnie winę rzeczoną piętnadzieścia.

Gdzie kto ma sędzić

21 <S>ędzie mając sądy położone wzięliby sobie w obyczaj mieścica jarcy gdzie ku sądzeniu wybierać, a to strony uciążając; przeto 24 aby każdy sędzia wiedział, gdzie ma sędzić, chcemy, aby pan krakowski w trzech miastoch, to jest w Krakowie, w Andrzejewie, w 27 Wiślicy sądził. Paknięli to jinaczej uczyni a będzie sędzić po jinszym miastom, tedy od niego może być odezwano jako nie-od-prawego 30 sędziej. To iste ustawiamy o panie sędomirskim.

Służebnik tako ma pozywać

<I>że częstokroć przez pozewne listy bywa uciążenie, a to przez sędzie, przeto ustawiamy, aby 3 służebnik tym obyczajem pozywał: Gdy ktorego ziemianina ma pozywać, tedy do jego wsi jechawszy, kmiecia nijednego nie ruszając 6 ani gabając, do wrot onego ziemianina przyjehawszy, swą laską ma uderzyć w wierzeje a jego zawołać powiedając 9 przyczynę, ktorego sędziej przykazanim a kto pozywa, a ocz. A gdyby i pana, i kmiecia pospołu miał pozwać, tedy tymże obyczajem 12 laską w wrota każdego kmiecia uderzywszy, ma pozwać.

O pozwoch, kogo ma pozwać

15 <A>le iż częstokroć nienawiści dla ziemianie wzięli w obyczaj abo dla nakładu straw, gdy pozywają pana niektorej wsi, tedy kromie 18 winy i kmiecie pozywają, przeto chcemy, iż gdy który ziemianin takie uciążenie uczyni a niewinnie kmiecia będzie pozywał, 21 ten przepadnie winę rzeczoną piętnadzieścia; ale gdyby kmiecie byli winni, tedy ma każdego pozwać osobno, do wrot jego jechawszy 24 a laską uderzywszy, przyczynę ma powiedzieć.

Sąpierca przedni ma położyć

żałobę wszystkim ma liście pozewnem

27 <P>rzydawa się częstokroć, iż dworzanie naszego dworu albo jinszy ktorzykole przed nas albo przed sędzią naszego pozywając, 30 chytrze a rozmajite żaloby wymyślają dla uciążenia strony a potępienia, przeto my

chcąc pomoc obiema stronoma ustawiamy, aby
odtychmiast ci, ktore pozową, przed nas albo przed
3 naszego sędzią, dobre a długie imieli rozmyślenie
na odpowiadanie przed sądem, aby takimi chytrściami
abo chytrzymi żałobami nie byli przechytrzeni.

6 Przeto chcemy, aby sąpierca abo porca
przedni żałobę wszytkę położył na liście pozownem,
tako iże nie będzie potem niczs przyłożono ku żało bie.

9 Tako też gdyby kto był pozwan o dziedzinę abo
o wieliką summę pieniędzy, to jest o czterdzieści
grzywien, temu ma być dan pospolity rok przez
12 sędzią i trzy niedziele, ale jestli o mały dług abo o słowa,
tedy nazajutrz rok jemu ma być dan.

Służebnik ma pozwać z wolą sędziej

15 <C>żęstokroć przed nas skarga przynaszana, kako
służebnicy abo woźni jeżdżąc po ziemiach krolestwa
naszego ubogą ślachtę i też duchownych

18 wsi nauczyli się łupić, a to kromia żadnej wini
i kromia wolej naszych urzędnikow abo sędzi

składają na nie pozwy a dawając jim roki; przeto
21 ubostwo ubawszy się groz jich pieniędzmi gotowymi
przepraszają. Dla ktorej chytrści chcem,

aby odtychmiast nasze ubostwo nie zdradzono,
24 ale ktori jedno to służebnik uczyni, tedi jemu lice

ma być przeżżono a jimienie wszytko na nas
ma być wzięto. Też też winę przepadnie, gdyby

27 kogo pozwał kromie przykazania naszego sędziej.

Panowie nie mają przechodzić przed sąd z bronną ręką

30 <D>ła przyrodzonych abo przyjacioł, abo sług
niektorzy przed sąd nauczyli się silną mocą

przychodzić a tu grozami w sądzie częstokroć

33 wicięstwo otrzymują, ubostwo potępiając. Przeto,

aby się tacy wściągęli, chcem, aczby to który uczynił,
 pokupi winę ku stołu naszemu kromia wszego
 3 odpuszczenia, która rzeczona piętnadzieścia.

Złosnik podług zasługi ma cirpieć

<P>rzydawa się częstokroć, iż gdy niektorzy
 6 bywają pozwani przed naszą obliczność o
 niektóre winy, to jest o gwałt albo złodziejstwo,
 wzięli sobie obyczaj, iż to nie swą wola, ale
 9 przykazaniem swych panów albo starszych czynią,
 którą to wymową od złości i od śmierci częstokroć
 byli wyzwoleni. Czożesmy uznali, iż to
 12 było przeciwko sprawiedliwości bożej, przeto
 bojaźń Boga mając przeciw temu, ustawiamy,
 iż gdyby korego złostnika przed nas albo naszego
 15 urzędnika pozwano a dokonano, tedy żadną wy-
 mową nie ma być wyprawion, jedno podług zasługi
 ma ucirpieć i też ma odpowiadać, wymowy
 18 nijednej swym panem nie mając. Aczby też
 na to ukazowali przywileje albo które twardości
 nasze, albo naszego namiestnika, my dla rozmnożenia
 21 złości między takimi takie to listy odwoławamy
 i każemy je za niczś mieć. A gdyby kto
 o dziedzinę albo jinsze rzeczy przed nas był pozwany,
 24 a ten to stać by nie chciał ani dbał, tedy w czemkole
 będzie pożałowan, ma być zdan a i skazan potępiony.

Żadny kromie powodu nie ma być

27 pozwany

<N>aszy urzędnic<y> albo jich namiestnicy, albo
 przyrodzeni, albo sługi jich wzięli to w obyczaj, z
 30 gniewu chcąc strawy a roboty nad którąkole personą
 uciężyc albo chytrąścią na nich niektóre
 pieniądze albo jinsze które dary wziąć, na ty iste
 33 pozwy dziwne a rozmajite wynajdują. Przeto

chcem, aby taki, czso go pozowie kromie powoda, ten
 przepadnie winę rzeczoną piętnadzieścia temu, kogo
 3 tako pozowie. Przykazujem też sędziam i podsędkom,
 aby odtychmiast kromie powodu nie wydawali
 pozwow, na ktorem pozwie ma być też przyczyna,
 6 ocz ma być pozew.

Gdy odpierają kim, iż był w dalekich stronach

9 <G>dy niekto o dziedzinę byłby pozwan, a odporca
 częstokroć chytrnością przed sądem tako odpira,
 iż Piotr abo Jan w jinszych stronach, a to przeto, aby
 12 włosnemu dziedzicowi dziedzinę odcisnął, a ten
 ku dziedzinie, ktory tako odpira, mowi, aby niczs nie
 miał, a tako o tę istą dziedzinę nie chce odpowiadać,
 15 przeto chcem, aby gdy Piotr abo Jan mocą sę-
 dziej na dziedzinie, o którą się dzieje, abo w parochiji,
 ku ktorej ta dziedzina przysłucha, będzie trzemi razmi
 18 przez woźnego jawno wywołając ku odpowiedzeniu
 przypozwan, dając jemu pewny rok i mieście.
 A gdy nie stanie ku odpiraniu, tedy sędzia
 21 podług żałoby powoda ma skazać, a tego niestałego
 zdać.

O dzieckowaniu dwu wołu

24 <D>owiedzielimy się, kako gdy niektory ziemianin
 o nieposłuszeństwo zdan będzie na dzieckowanie,
 tedy gdzie by miano wziąć sześć wołów, tu wezmą
 27 trzydzieści abo czterdzieści, a niżli je przywiodą tam,
 gdzie by z prawem mieli stać, tym je między sobą
 rozerwą, przeto ustawiamy, aby o pirwe nieposłuszeństwo
 30 służebnik se dwiema pochołkoma sędziej
 ma jechać do wsi tego ziemianina a tamo jestli
 sam zdan w winie, mają mu wziąć dwa woły,
 33 a sąli też zdani kmiecie, tedy kmieciowi po jednemu

wołu. To też o wtore sądne nieposłuszeństwa uczynić
 przekazujem dwu wołu, a na kmieciu po jednemu, ale
 3 o trzecie acz przepadnie, tedy to, ocz będzie pozwan,
 ma stracić, kturego sędzia ma osędzić. Tego też
 nie opuszczamy, aby ty woły tako wzięte, kromie wszego
 6 obrażenia karmiąc, lecie chowani dwie niedzieli,
 a zimie tydzień, a po tych dnioch nie wyprawieni,
 kromie ktorej winy nam abo naszemu sędzi
 9 mają być przysądzeni. To też chcemy, gdy służebnik
 przy dzieckowaniu niektorego ziemianina z pachółki
 sędziej gwałtem we wsi abo przede wsią,
 12 abo w granicach, abo za granicami, albo jego
 kmieciow byłby odbit, tedy taki ziemianin
 nam abo naszemu sędzi przepadnie winę
 15 piętnadzieścia a zakład temu, komu przysądzon, był
 sądownie, z drugą winą też piętnadzieścia ma
 dać. Paknieliby wsporą zakładu tako skazanego
 18 i win tako przepadłych nie postąpił a za nie
 nie chciał dosyć uczynić, a snad dla mocy
 jego sędzia nie śmiałby go dzieckować, tedy
 21 tako czyniąc, przepadnie nam winę rzeczoną
 siedminadzieściat.

O winę, ktora rzeczona siedmnadzieściat

24 <A>le, iże wina rzeczona siedmnadzieściat
 nikomu niema być skazana, jedno naszemu stołu,
 przeto chcem, aby wiedziano, gdzie abo ocz na być
 27 skazana: napirwej, komu dadzą winę o požostwo,
 a nie mogłby się wyprawić; drugie, komu
 dadzą winę o gwałt abo o rozboj na dobrowolnej
 30 drodze a nie może się oczyścić; trzecie,
 gdy kto nie czcząc sądu naszego przed sądem miecza
 abo korda dobyłby; czwarte, gdy [kto] kogo
 33 sądownie o którą rzecz zdadzą i skażą dosyć uczynić
 a ten to wzgardzi dosyć uczynić ani rękojm

postawiwszy ku dosyćuczynieniu wspornie od sądu
 odyjdzie. Ci wszytcy tako czyniący tą winą mają
 3 być potępieni.

O dzieckowaniu ziemian

<A>le <ize> ubostwo częstokroć nacisk i szkody niemałe
 6 cirpią, przeto ize nie podług sprawiedliwości,
 ale więcej wspory swą moc ukazując ku dzieckowaniu
 jako na wojnę jadą, na to nie mając
 9 przyzwolenia od sędziej, ni przeparwszy żadną winą
 ziemianina albo jego kmiecia, drapi<e>stwo czyniąc,
 przeto chcemy, aby sędzia albo podsędek ku dzieckowaniu
 12 nie więcej posłał, jedno dwu pachółku z służebnikiem.
 Sędzia też nie ma kazać dzieckować nikogo
 przez winy albo <przez przyczyny>, aliz sądownie będzie zdan na
 15 dzieckowanie. Paknięli to który sędzia jinaczej uczyni, mocą
 albo śmiałością swą kazać kogo przez winy dzieckować,
 a to dla swego pożytku, tedy sędzia temu, kogo tako
 18 dzieckowano, bydło albo jinsze rzeczy tako wzięte, albo
 jego kmieciom, aczby też byli dzieckowani, powiadającym
 a skarżącym, iż niesprawiedliwie dzieckowani,
 21 kromie szkody i obrażenia ma wrocić a dać na rękojmie,
 rok pewny jim położywszy na sprawę albo dokonanie
 swej niewinności. Paknięli dokonają swej
 24 niewinności, tedy sędzia albo podsędek za każdą personę
 albo kmiecia tako dzieckowane panowi tych kmieci
 pokupi albo przepadnie wini rzeczzone pięćnadzieścia.

27 Powod ma pozwać sąpierzę

<P>owod ma pozwać sąpierzę, a gdy na roku sąpierz
 stanie a powod nie stanie, tedy sąpierca ma
 30 być wyzwolon od rzeczy przez powoda pozwanej.
 Aczby też sąpierca nie stał sam albo przez posła, tedy dla
 nieposłuszeństwa ma być zdan w winie dwu wołu.

33 O zastawie dziedziny patrz

<R>ychła rzecz w niektórych sztukach jest potrzebna
 albo też niepotrzebna, a wszakoż przy sędziach a
 3 rozgodzeniu rzeczy rychłość nie ma być dzierzana.
 Przeto chcem, gdyby niekto był pozwany pirwe,
 wtore, trzecie ku odpowiadaniu na żalobę powoda,
 6 a ten to nie stanie, tegdy dla jego nieposłuszeństwa
 na trzecim roku ma być zdan, a powodowi
 ma być przysądzona włostna dzierzawa i ma
 9 być dano jemu w dziedzinę wwiązanie a
 są pierca już ma odstąpić i stracić owszejki
 przez przysądzenia naszego sędziej. Aczliby była
 12 żaloba o dług albo o zastawę a pozwany pirwe,
 wtore i trzecie, a ten to by zamieszkał albo
 stać nie chciał ku wyprawieniu zastawy, tedy
 15 sędzia ma przysądzić wszystko, czso jest zostawiono
 powodowi, i dać wwiązanie. Aczliby zastawa
 nie stała za ty pieniądze, w których by była
 18 zastawiona, a powód albo czyje były pieniądze,
 nie uczynił żadnej
 wymowy, jedno proście zastawę przyjął w
 21 pieniądzech, tedy ma mieć dosyć na tej zastawie.
 Ale acz sobie wymowi którą przyczynę przy
 zastawie małego albo wielkiego jimienia, tedy
 24 ma-li zastawę w mieściech w pieniądzech, tedy
 jemu sędzia przysądzi pieniądze dopełnić.
 Aczliby też zastawa więcej niżli ty pieniądze,
 27 w których zastawiona, tedy ostatek
 ma wrocić temu, czyja była pirwej.

O doświadczeniu gwałtu

30 <P>rzeto aby potwarz drogi nie miała, chcemy,
 aby ktoregokoli stadła nieporuszony
 swej czci człowiek o kakikoli gwałt przed

sąd byłby pozwan, tedy nań dobrym świadectwem
 ma być dokonany. Paknieli to nie będzie, tedy własną
 3 ręką przysięgwszy sam odbędzie. Gdyby
 niektorzy byli w gędnym powiecie abo pod jedną
 parochiją a jeden drugiego chciałby o złodziejstwo
 6 niektórych rzeczy wyzwać przed sąd, to ma uczynić,
 niżli rok minie. Paknieli to uczyni po roce
 jedne<m> a żałobę nań o złodziejstwo chce wznosić,
 9 tedy to, czso będzie nań mowić, świadectwem ma nań
 dokonać.

Gdyby mieszczanin dał sukno na borg abo pożyczył przez zapisu

12 <J>uż chcąc koniec uczynić prawom, ustawiamy,
 iż gdyby niektory mieszczanin ziemianinowi
 dał sukno na borg abo jinszą którą kupią abo
 15 pożyczył kromia zapisu, na ktorem to jawno
 stałby dług, tedy mieszczanin świadki ma dokonać
 swego długu na ziemianinie. Aczby świadkow
 18 nie miał, tedy jego ziemianin własną
 ręką odbędzie przysięgwszy.

O doświadczeniu swej ślachtetności

21 <R>odzaj ślachecki od rodziców pochodzi a synowie
 od nich porodzeni jim<i> też poświadczają
 się być ślachtetnego rodzaju. Przeto aczby
 24 się niekto mienił być rodu ślachtetnego
 a jinszy by temu nie wierzył, tedy ma doświadczyć
 sześciami mężów swego rodzaju, którzy tako
 27 mają wyznać przysięgwszy, iż ten jest brat
 nasz i jest z pokolenia ojców naszych.

O doświadczeniu ran

30 <J>est przyszło praed nas, kako Piotr ścigając
 Jana jest ji uranił barzo na ulicy, tedy

Jan Piotra pozwał przed sąd żałując nań, iże ji
 uranił. Jan rzekł, iże ja jeśm ji uranił, ale z jego
 3 początkiem, bo on mnie pirwej uranił a na
 to ja mam świadki. Przeto my Janowi przysądzilismy
 doświadczyć na Piotra, przeto iże ji poścignął
 6 na ulicy i jest ji ranił, bo Piotr nie
 odejmował swego żywota, ale się mścił swej
 krzywdy.

9 O złodziejstwie pszol

<P>iotr żałował na Jana przed sądem, kako pczoly
 abo dzienia jego nocną rzeczą kradmie
 12 wzięwszy do swego domu doniosł, chcąc nań
 doświadczyć, ale Jan zaprzął rzeczy złodziejstwa
 rzekąc: „Ja swoj miód zawno do swego domu
 15 przyniosł”. Tedysmy Piotra pytali: „Byłiby kto,
 czso by widział, gdy Jan wzięwszy miód twój,
 niosł do swego domu”. Tedy Piotr nie mając
 18 świadkow rzekł, iż świadkowie są zmarli, nie mam
 kim doświadczyć. Tedy my ustawiwszy
 przysądzilismy Janowi włosną ręką przysięgwszy
 21 odyć, a to tako, aczby Jan nie był pirwej
 poruszon we czci.

O doświadczeniu świadkow

24 na służebnika

<P>iotr żałował na Jana, iż jemu zadał
 cztery rany. Tedy Jan poznał, iż to uczynił
 27 prze to, iże Piotr mocą najechawszy w dom
 jego, macierz abo siostrę, abo żonę, abo dziewczkę
 uranił, którą ranę, aczkoli służebnik obeźrzał,
 30 a wszakoż jinszymi świadki
 jego chciał dokonać. Ale gdy sędzia służebnika
 pytał, jestli widział tę ranę, który to
 33 zaprzął się jej widzieć, ale iże po zaprzzeniu
 służebnika przez zamieszkania Jan dokonał

świadki, ktorzy się zawiodł, postawił, ktorzy poznali, iż ranę tę istą obeźrzeli, przeto my 3 seznawszy Janowy świadki, skazalismy i ustawili przypuścić.

O doświadczeniu ran

6 <P>iotr na Jana załował, iż ji uranił, a Jan też mowił, iż ji Piotr uranił, a na to się zawiodł świadectwem. Tedy my na tem rozgodzili tako, 9 jestli we swadzie Piotr Jana uranił, tedy Janowo świadectwo ma być przypuszczono, ale gdyby kromie swady abo zatargnienia Jan Piotra 12 uranił, tedy podług obyczaja Piotr swe rany ma poprzysiąc.

Klęty też może świadczyć, aczby

15 jinszego nie było

<D>oświadczyliśmy tego dobrze, kako dla klątwy częstokroć wspornie niektorzy to wzięli w 18 obyczaj świadectwo odrzucać, ktorym odrzuceniem czynią silne uciśnienie prawdzie. Przeto o takie odrzucenie tako ustawiamy, kiedy 21 kto by świadectwo wiodł, a temu by to odrzucano świadectwo klątwą, tedy ten, komu się to zstanie, kromie obrażenia swej rzeczy może 24 jinsze świadki wieść, acz je ma. Paknieli nie może mieć jinszych świadkow, jedno czso są abo będą w klątwie, tedy chcemy, aby 27 ten, od kogo klątwa wydana będzie, pod dobrym rękojemstwem abo pod przysięgą dosyćuczynienia [...] tym to klętym rozgrzeszenie dano tegodla, 30 aczby ci iści świadkowie świadectwa dokonali, aby takim przeciwieniem prawda nie zaginęła. Aczby już takim ludziem klętym

rozgrzeszenia nie chciano dać, a tako, iżby to było jawno, gdyby prosili rozgrzeszenia, gdyż to 3 mamy z nauki bożej, kto się ukorzy, już jest rozgrzeszon, ale to podług Boga ale nie ustawy cyrekwie świętej, tedy chcemy, aby kromie urażenia rzeczy, 6 to jest kauzy, sędzia świadectwo przyjąć przysądził a to świadectwo moc mieć na wieki.

Przyjaciele mogą świadczyć

9 <K>unrat d<om>u pozyskował na Domieniku a na to wiodł sześć świadkow podług skazania sędziej, między którymi świadki był Piotr 12 Kunratow przyrodzony. Tego Piotra Domienik zamieszkał odwołać, gdy jinsze świadki mianowano przed sądem podług obyczaja tym, iż jest przyrodzony 15 krwią Kunratowi, a potem, gdy świadkowie przysięg[d]li, Domienik Piotrowo świadectwo chciał odwołać, przeto iż jest przyrodzony 18 Kunratowi. Przeto my uznawszy, iż [jest] przyrodzeni między przyjacielmi częstokroć rzeczy jedną i układają rychlej niż niepili, 21 w tej rzeczy Piotra na świadectwo ustawiliśmy przypuścić.

<Dawność> trzech lat i trzech <miesiący>

24 <G>dyż dawność w prawiech dla leniństwa jest ustawiona, przeto ustawiamy, aby ktokoli by mnimał w ktorej dziedzinie nieczso mieć 27 podług prawa, którą to jinszy trzymają od trzech lat i trzech miesięcy kromie wszego nagabania z pokojem, aczkoli jego dziedzina sprawnie 30 nie byłaby, a ow, który by był bliższy ku dziedzinie, w tem czasie, to jest trzech lat i trzech miesięcy, milczy a rzeczy nie pocznie, tedy

ustawiamy, iż ma już milczeć a dziedzinę stracić.
 A gdy niekto w zastawie dziedzinę którą zastawi,
 3 ustawiamy, aby ten, który zastawi, abo jego przyrodzony,
 przynamniej jedną w rok przed naszym sędzią, acz
 ji może mieć, abo w parochiji tej dziedziny, abo na
 6 wiecoch, abo na poroczkach uświadczył, iż ta dziedzina
 w tylko pieniądzochoch jest zastawiona, tedy
 tako czyniąc, ten, czyja dziedzina, abo jego przyrodzeni,
 9 ma moc za trzydzieści lat swą dziedzinę wykupić
 i wyzwolić. Paknięli tego nie uczyni na każdy rok
 aż do pięcinaćcie lat, tedy wszystko straci a ma
 12 milczeć. Ale pani męża mająca, mni mając się
 mieć prawo ku niektorej dziedzinie abo dla wiana,
 abo kakole jinaczej dawność ma mieć
 15 do dziesięci lat. Paknięli w tych leciech zamilczy
 a nie poruszy rzeczy, tedy od swego prawa odpadnie.
 Ale gdy taka pani będzie wdowa, mając
 18 moc ku niektorej dziedzinie, ktorymkole obyczajem
 ma mieć dawność za sześć lat. Zamilczyli tym
 obyczajem jako i pirwej, od swego prawa odpadnie.
 21 A ty dawności mają być trzymany, gdy
 ziemia jest w pokoju, bo czasu trwog abo
 zamieszania o tem na roztropność sędzi to spuszczaemy.
 24 Ale jęciec żadnej dawności nie ma mieć.

O dawności dwu lat

<J>an żałował na Piotra, iż na jego dziedzinie
 27 przyszedwszy jest płot wyłamał i wszystkie
 użytki pobrał, tedy Piotr odpowiedział, iż
 Jan w tej istej dziedzinie se mną we dnie i w nocy
 30 aż do dwu lat mieszkał milcząc o ty iste płoty
 a mnie nie jest nigdy nagabał nijednym słowem
 ani rzeczą, przeto my seźrzasz leniwo
 33 Janowo przysądzilismy Piotrowi odyć
 dawnością dwu lat o taką rzecz.

Dawność o pieniądze żony

<F>ranczek sietrzenicą Łucyją sirotę w młodych
 3 leciech i z jimieniem swym jako sto grzywien na swą
 okiekę przyjął. Poetm, gdy jeszcze jej lata nie były
 wyszły, jest ją dał zamaż telko se dwiemadziestoma
 6 grzywien. Tedy Łucyja mieszkawszwy s mężem
 cztery lata, a po czterzech leciech Franczka uja
 swego o ostatek pieniędzy nagaba i pozowie. Ale
 9 Franczek jej spytał, kako dawno szła zamaż, ktora
 odpowiedziała, już cztery lata, a w tych leciech
 Franczek nigdy nie był nagaban o ty pieniądze. Prze-
 12 to my ustawilismy, iż gdyż Łucyja z swoim mężem
 mieszkała [z swym mężem] trzy lata i trzy miesiące
 a Franczka w tych leciech nie gabała ani
 15 pozywała, aczkole jej jeszcze lata nie były wyszły,
 ma milczeć, a Franczkowi tym obyczajem dawność
 trzech lat i trzech miesięcy przysądzilismy.

18 O dawności dziedziny

<F>ranczek przedał Janowi dziedzinę za sto grzywien
 a Jan natychmiast jemu zapłacił pięćdziesiąt
 21 grzywien, a drugie pieniądze ślubił jemu zapłacić
 na pewne roki. Potem Jan nie dopłaciwszy
 ostatka pieniędzy za dziedzinę Franczkowi,
 24 dzierżał z pokojem dziedzinę za cztery lata
 potem na końcu czwartego lata Jan kładł ostatek
 pieniędzy Franczkowi. Tedy Franczek, gdyż
 27 mu się tako długo zapłata nie zstała konieczna,
 chciał targ wrzucić. Tedy my, chcąc
 pokoj mieć między ziemiany, przysądzilismy
 30 Franczkowi wieczne milczenie dla dawności a
 Janowi dziedzinę trzymać pieniędzy dopłaciwszy.

O pożyczeniu pszenice

<F>ranczek pożyczył Piotrowi trzydzieści kłód pszenice, a gdyż to częstokroć upominał Franczek, 3 aby mu wrocił, tedy Piotr nie chciał mu wrocić, a gdyż ji pozwał, Piotr pytał Franczka, kako dawno jest, jako mu pożyczył. Ktory 6 rzekł: trzy lata. Tedy my Franczkowi przykazalismy wieczne milczenie dla tego długiego czasu.

9 O przysiędze, która trzynacie jest <rzeczona>

<A>czkole płat rzeczony trzynaście, który podług obyczają sędzia brał, już był zaginął, a wszakoż 12 potem wynaleźli pod jinszym mianowaniem, słowie piętnaście, którymże to ubostwo udrećzają, przeto ustawiamy, aby o rzeczy 15 dziedzinne abo niedziedzinne, abo rzeczy wielkie sędzia miasto płatu rzeczonego piętnaście wziął cztyrzy grosze, a o mniejsze rzeczy dwa grosza ma wziąć.

18 Pirwsze zdanie w swej mocy ma stać

<G>dyż rzeczy umarłe trudno wzbudzić jako minęłe na wstecz obrocić, a wszakoż są niektorzy, 21 czso rzeczy przesłe i też sądem osądzone niekakimi wymysły nauczyli się wzdzirać, a to w tem, gdy niektora bracia abo brat z siostrą oćczyzną 24 będą oddzieleni, k czemuż to działowi przed sądem brat abo siostra przyjmą skazanie, a potem drugi abo jinszy brat przyszedwszy przed sędzię 27 ono skazanie odwoława, dokonawając abo chcąc dokonać, iżby przy tem skazaniu nie był, chcąc, aby to skazanie wypisano abo zagaszono 30 a k temu naszym sędzie częstokroć się skłaniają, a rzeczy skazane wygaszali. Przeto my chcąc pewniejszy koniec tym rzeczom ustawić, układamy, 33 aby gdy bracia abo siostra z bratem oćczyzną będą oddzieleni a k temu przyzwolą abo

jeden z nich przyzwoli, tedy drugi potem nie może
 wrzucić, ale ma trzymać tako jako drudzy,
 3 wyjąwszy o część, czso by nań przysłuszała, o tę
 może mówić. Aczliby bracia abo brat z siostrą
 w oóczyźnie nie byli rozdzieleni, a tako aczby mieli
 6 lata roztropności, tedy ustawiamy, aby w tej
 dziedzinie, która by była nagabana, abo gdzie
 jindzie przez woźnego listem pozewnym dano
 9 jawny rok, na ktorem tako ma stać, acz kto ma
 mówić czso k tej dziedzinie, abo już by była jego,
 abo ktore prawo w niej ma, aby stanął tego
 12 dnia abo tu na roku ukazanem <a> praw<a> swa
 ukazał abo położył. Paknięli tako pozwany
 na te<m.> istem prawem roku nie stanie, ustawiamy,
 15 aby sędzia [tym rokiem] dziedzinę skazał stojącemu
 na roku pirwszem. Gdykole by potem chciał
 niestojący na roku pirwszym zdanie sądowe
 18 odnawiać abo wzdzirać, tedy jemu ma być
 włożono wieczne milczenie, a rzecz sądem zdana
 w swej mocy ma stać.

21 O koniu ukradzionem

<N>agot kmięć żałował na swe sąsiady tako iż,
 gdyż mi nocną rzeczą koń jest ukradzion
 24 we wsi między sąsiady, natychmiast z pilnością
 jeśm pobudził sąsiady prosząc jich, aby mi
 pomogli w śladu złodzieja pogonić. Tedy oni
 27 wżgardzili a pomocy dać nie chcieli, a w tem mnie
 koń jest zginął. Zatym my w tej rzeczy wszystkim
 sąsiadom konia Nagotowi skazalismy
 30 zapłacić.

O ucięciu palcow

<P>iotr na Jana żałował, kako jemu w ręce
 33 jego swym mieczem trzy palce uciął, czegoż
 to Jan zaprzął. Ale iże Piotr po roce minęłem
 za swe palce dosyćuczynienia pożądał,

tedy my Piotrowi skazalismy samotrzeć Jana o swe
palce poprzysiąc.

3 Gdy sędzi nie nagani, skazanie jego ma moc

<P>iotr postawił się naprzeciw Janowi sędzi
6 o rzecz, którą przed nim miał abo czynił, ale zdanie
Janowo, aczkole wspirając się przął a sędzi
nie naganił, tedy my rzecz abo skazanie Janowo
9 sędziej ustawilismy moc mieć a na Piotra winę
podług skazania sędziej.

„

Pirwsze skazanie sędziej ma mieć moc

12 <F>ałco pozwał Indrzycha o dziedzinę, ale Indrzych
zawiodł się dawnością, czegoż to podług prawa
dokonał. Tedy sędzia Fałkowi przysądził dawność
15 przyjąc a o dziedzinę wieczne milczenie mieć. Potem
przyszedwszy Mikołaj brat młodszy Fałkow i chciał
tę rzecz wzruszyć a o nią czynić, tedy my skazalismy
18 Mikołaja brata Fałkowa w tej rzeczy nie słuchać
a pirwsze skazanie sędziej moc mieć.

O młynarzu pospolitem między 21 bracią

<F>ranczek, Fałko, Indrzych trze bracia mając jednego
młynarza, tedy Indrzych o niektore wini młynarza
24 przed sędzią podług prawa pokonał. Potem
Fałko młodszy brat przyszedwszy żałował na
Indrzycha, iżby jego młynarza sądził i zdał. Tedy my
27 użrawszy roztargnienie przysądzilismy Indrzychowi,
iż podług prawa uczynił.

O puścinie kmięskiej

30 <N>ieżgodny obyczaj wzięli między sobą ziemianie,
iże gdy który kmięć umrze nie mając dzieci
ani ktorego przyrodzonego, puścinę, jego dobra k
33 sobie przyjmują. Ustawiamy, aby z jimienia tako
umarłego, jest-li takie jimienie, kielich za półtory
grzywny do cyrekwie, do ktorej przysłuchał, sprawiono

a ostatek przyjacielom jego bliższym dano.

O koniu zdrowem pożyczonem

3 <M>ikołaj załował na Piotra, iż jemu konia pożyczył
na drogę zdrowego, ale Piotr objechawszy
drogę, wrocil konia Mikołajowi chromego. Tedy
6 Piotr odpowiedział, <iż> podług wiary konia przyglądał
i też karmił jako swego włosnego, a nie wiem, skąd
ma uraz. Tedy my na tę rzecz przysądzilismy Piotrowi
9 konia na strawie kromie roboty chować dwie
niedzieli. Pakliby w tem czasie koń nie wyzdrowiał,
tedy o ten jisty mają między sobą przyjacielski
12 ułożyć.

Gdy kmić kmięcia zabije

<A>czkoli podług starych praw było ułożono, iż
15 gdy kmić kmięcia zabił, tedy dawszy za winę
trzy grzywny groszy był praw. Ale iż dosyć
nie było takim ku skaraniu, przeto ustawiamy
18 tako: Gdy kmić kmięcia zabije, tedy panu, ktoremu
przysłusza, za winę trzy grzywny a przyjacielom
zabitego sześć grzywien, paknieliby nie miał czym
21 płacić a byłby jęt, tedy głowa za głowę.

Jeden ma być powołan o mężobojstwo

24 <G>dy trze abo więcej byliby pomowieni o mężobojstwo,
aczkoli podług starego prawa ten, czso kogo
pomowil w mężobojstwie, sam poprzysiął, a tym
27 i w winie, i w głowie bywali potępieni, przeto
ustawiamy, aby jednemu dano winę, [...] abo pomowion
o głowę i poprzysiężon przez tego, kto nań mowi
30 tako rzekąc: *Ten zabił z pomocą tylko tych.*
ale drudzy mogą być pomocnicy zabicia głów, a tako
ci, mająli doskonałe świadki, mają odchodzić,
33 a nie mogli mieć, tedy mają być przewinieni.

O śmierci niewiadomej

<G>dy się komu śmierć przyda kromie przyczyny,

to jest iżby się utłukł abo utonął, abo kakole
 jinaczej, tedy chcemy, aby o takiego człowieka nijedna
 3 pomowa ani żaloba była, a gdyby kto zabit
 a nie wiedziano by, kto ji zabił, tedy o to dziedzina
 nie ma być obwiniona ani o to ma czso czynić,
 6 ale przyjaciele mają badać winowatego <a> podług
 prawa mają pozyskować.

O zabiciu ślachcica

9 <A>by się od złości winą wstrzymali, ustawiamy,
 kiedy który ślachcic zabije, tego za głowę
 sześćdziesiąt grzywien, a od skażenia abo ucięcia
 12 ktorego członku trzydzieści grzywien, a od prostey
 rany piętnacie grzywien skazujemy.

O zabiciu macierze

15 Wawrzyniec żałuje na Marcina, iże jemu
 macierz zabił, ale Marcin w odpowiedzi
 Wawrzyńcowi przyganił rzekąc, iżby nie był od
 18 dobrej macierze porodzony, chcąc ji od rzeczy
 odeprzeć. Ale my przy takim członku i temu rownem
 skazalismy głową zapłacić.

21 O zbiegłym ślachcicu

<N>iektorzy swą szalonością abo rozpuszczeniem
 jimienie swe, ktore by na długi czas mogli
 24 rozmnażać a jego se czcią pożywać, krotkim czasem
 strawiwszy, od swego jimienia zbieżawszy,
 po stronam zbijają ubostwo tępiąc. Przeto
 27 chcem, aby tacy, acz nie mocą, ale winą by byli
 skarani zbiegowie od swego jimienia, a po stronam
 zbijając to jimienie, od ktorego odbiegają,
 30 no naszymu stołu przez wszego odmowienia przysądzono.
 Aczby tacy naszą miłość przenaśleli a
 jimienie odzierzeli, a wszakoż chcem, aby między
 33 ślachtą rownej czci nie mieli.

O płacie służebnikowem

<P>odług starego obyczaja było, iż gdy służebnicy
 3 ku niaktemu zabitemu na polu abo na drodze
 byli przywołani, prawem swym, rzeczonym krwawne,
 odzienie, w ktorem zabity był, sobie brali. Ale
 6 się to nam nie widziało za prawo, bo nikt dwiema
 ranoma ma być udręczon, przeto
 odtychmiast zakazujem, aby służebnicy tako wzięci ku
 9 oglądaniu zabitego nie czynili żadnych łupow, ale
 za robotę swą grosze mają wziąć od tego, kto
 je wzowie, tako długo, aż mężobojstwo będzie
 12 świadecstwem dokonano.

O spasienu zboża

<A>by nikt swemu bliźniemu szkody nie czynił.

15 Gdyby niekto popasł osianie jinszemu koniem abo
 jinszym dobytkiem, chcem, aby szkodę temu, czyje
 zboże jest, zapłacił, a od każdego bydłęcia
 18 dzieckiego dał trzy pieniądze. A gdykoli kto zajmie
 <bydłę> na swem zbożu, tedy słusznie pod świadecstwem
 może je chować przez noc, paknieliby rano nie
 21 było wyprawiono, tedy ma je dać ku dworu, ku
 ktoremu przysłucha.

Gdzie komu dadzą winę, tu ma**24 słuchać**

<G>dy kto będąc powod niekomu da winę w
 niemieckiem prawie a będzie nań żałował, tedy
 27 winowaty tam ma powoda słuchać aż do skonania.
 Paknieli winowaty uczyniwszy dosyć po
 tem prawie powoda chciał nagabać, tedy
 30 powod wyjmie się do swego prawa i sędziej,
 ktorego z prawem ma słuchać.

Pożeżca ma być spalon

33 <P>rawo cesarskie nas naucza, iż pożeżca ogniem
 ma zginać. Przeto chcemy, gdyby niekto

tako nalezion, aczby do kościoła abo do klasztoru niekako
 uciekł, tedy przez poruszenia świętości ma być złostnik
 3 wzięt a podług prawa osądzon. Ale iże tacy
 złościcy ku odpiraniu swej złości wzięli sobie w
 obyczaj mieszkać w mieściech abo we wsiach, gdzież
 6 to by się niemieckim prawem odpirali a tako częstokroć
 swą chytrnością od śmierci uchodzą, przeto
 chcem, aby zły gory nie miał, ale wszędy potępion.
 9 Ustawiamy, aby gdy takiemu dadzą winę, aczkole
 będzie nalezion w mieście abo we wsi, ten nijednym
 prawem nie ma być sądzon, jedno polskim prawem
 12 przed sędzią ustawionym, który przekonany ma być
 skaran śmiercią jemu zgodną.

O dziewiczym gwałcie

15 <S>łusza podług zakonu, aby się każdy dobry złego
 chronił. Niektorzy źli a nieczyści w swem żywocie
 cudzym żonom abo pannam gwałt uczyniwszy
 18 a jich czci pozbawiwszy, gdy jim będzie dana
 wina, chytrnością podług niemieckiego prawa
 jich odbywają. Przeto ustawiamy, aby tacy
 21 gwałtownicy prawem polskim sądzeni.

O przywileja straceniu, gdy kto nie sądzi podług jego

24 <K>to sam tego nie trzyma, czso na swem przywileju
 ima, podług prawa dawnego sam to straca.
 Niektorzy ziemianie naszego krolestwa mając od
 27 nas abo od naszych namiastkow listy przywilejne
 swym miastom abo wsiam pod prawem niemieckim
 a wszakoż ty ista prawa opuszczając, podług
 30 praw polskich się rządzą. Przeto ustawiamy,
 aczby kto prawa opuszczając ta, która mają,
 jinszym sędzić będą, pirwsze mają stracić. Ale
 33 przeto chcem, aby gdzie kto zgrzeszy, tam też ma cirpieć
 tymże prawem, ktore w tem mieście abo we wsi jest.

O zbiegłych kmiecioch

<G>dy zbiegowie swym panom częstokroć czynią
 3 dziedziny puste, przeto nam i naszym poddanym to
 się widziało podobno, aby takie szkody naszym poddanym
 nie były. Ustawiamy, aby nie mogli więcej śmieć
 6 zbieżeć abo odyć, jedno jeden abo dwa do jinszej
 dziedziny kromie wolej tego pana, pod którym są abo
 mieszkają. Jedno w tych sztukach kmiecie jawno
 9 wszyscy mogą zbieżeć, to jest gdy pan kmieciowy
 żonę abo dziewczkę pokala jawno; druga sztuka,
 gdy kmiecie o winę pana swego byliby w klątwie;
 12 trzecia, gdy o winę pańską kmiecie dzieckowano
 by częstokroć abo drapieżono; czwarta, gdy sam pan
 swe kmiecie przez winy zbija abo łupi. W tych sztukach
 15 nie tylko jeden abo dwa, ale i wszytka dziedzina
 może się ruszyć.

Siroty nie mają dawności

18 <G>dyż wdowa po śmierci męża swego weźmie
 dzieci w swą opiekę niemające doskonałych lat,
 to jest dwanaście lat, a gdyby niekto jim w tych
 21 leciech szkodę niektorą w jimieniu uczynił, acz
 by mać o to nie chciała abo nie mogła czynić, tedy
 tym dzieciom dawność nie może być przypisana,
 24 aczkoliby o to niczs nie mogli abo nie chcieli aż do lat
 doskonałych czynić; aczliby też po doskonałych leciech
 zamieszkali czynić, a dawność by wyszła, tedy
 27 jako i o jinsze sztuki podług dawności mają milczeć.

Dobry człowiek naganiony sam ma odyć

<A>by ziemianie abo jinszy mężowie z pirwu w
 30 swej czci żadnym złodziejstwem nieporuszeni
 od nas abo swych sąsiad mieli niektore zachowanie
 czci dla swego oczyszczenia, a to gdy jemu

dla jego męstwa o zboj nie dana wina przez
sąsiady, tedy sam włosną ręką odyjdzie.

3 Nikt przez czyjej wolej cudzą rzecz ma drać

<J>Idzik żałował na Fałka, iże gdy szedł w drogę,
6 tedy w drodze zasnął, tedy Fałko nadszedwszy
ji śpiąc wziął jemu miecz i z tobołą, w której
były trzy skołce pieniędzy; ale acz jemu wrocił
9 miecz i tobołę, ale trzech skołców jemu pieniędzy
nie wrocił, a na swój użytek obrocił. Fałko
poznał, iże miecz i tobołę wziął był, ale jemu
12 zasię ją wrocił, ale o pieniądze zaprzął. Ale my
poznawszy, iż nikt kromie czyjej wolej niżadnej
rzeczy nie ma wziąć, alizby jego uprosił,
15 przetosmy w tej sztuce Jidzikowi skazali przysiąc
na swą szkodę.

Gdy kogo ukąsi pies

18 <I>dzik żałował na Fałka, iże z poszczwania jego
jest ji pies ukąsił, tako iże chramał. Fałko
zaprzął szczwania, ale iże Idzik nie miał kim
21 doświadczyć o taką sztukę, skazalismy Fałkowi
sie odprzysiąc.

O zagaszeniu świece

24 <I>dzik żałował na Fałka, iże gdy w wieczor w
domu Idzikowem zstała się swada, przyszedwszy
Fałko jest świecę zgasił, z ktorego zaga-
27 szenia świece w tej swadzie Jidzik nie wie,
kto jemu zadał ranę. Fałko aczkoli poznał, iże
świecę zgasił, ale zaprzął, iżby Idzika uranił
30 abo uraził. Tedy my Idzikowi skazalismy przysiąc,
jako nie wie, kto ji uraził. A iże Fałko
zagaszeniem świece był przyczynca rany,
33 skazalismy za rany dosyć uczynić.

Gdy pastyrz nie przyżenie owiec

<I>dzik żałował na patyrza, iż owcę, którą do
 3 czrrody przez pastyrza wegnał, jego strożej poleciwszy,
 ten owce jemu nie przygnał a tako zginęła;
 ale pastyrz rzekł, iż owcę z jinszym dobytkiem
 6 do wsi wegnał. Tedy my o taką rzecz i też tej
 podobną pastyrzowi skazalismy przysiąc,
 jako owcę w wieś wegnał.

9 O jigraniu kostek

<A>by kostki nie miały posilenia, bo oćcowie
 niewinni częstokroć dla złości a przejigrania
 12 synow jimienia włosnego pozbywają, a to
 nie dla winy oćcowskiej, ustawiamy, gdyby
 niektory syn będąc w mocy oćcowskiej abo
 15 za żywota oćca i macierze kostki jigrał a przejigrał
 część pieniędzy na ślub dosyćuczynienia,
 tedy ociec, poko żyw, za to nie ma cirpieć ani
 18 płacić. Takież aczby Żyd takiemu synowi
 pożyczył pieniędzy,
 za to też ociec niczs nie ma cirpieć
 21 ani płacić. Takież aczby ktory uczynił
 którą umowę o ktorekole rzeczy abo o dzie-
 dzinę, poko ociec żyw, syna nie oddzieliwszy
 24 z jimienia, tego też ociec nie ma trzymać.

Kostek nie mają jigrać na zakład

<I>że chytrość<ia> kosteczną ślachta miedzy sobą
 27 spiwszy się jeden drugiemu na kostkach na zakład
 pieniędzy dawa a zasię zyskuje, a tako ziemianie
 częstokroć konie, na których by nam rycerstwo
 30 mieli sprawiac, stracają i też dziedziny
 za takim zażżeniem zastawiają, a potem
 w ubostwo wpadwszy ku gorszemu przychodzą
 33 abo zbijają, dla których win po sąd nasz
 radzi przychodzą, przeto aby naszymi poddani
 czcią tym szyrzej słynęli, ustawiamy, aby

odtychmiast żadny ziemianin nasz z niżadnym
 cudzoziemcem na zakład nie jgrał, ale tylko za
 3 gotowe pieniądze. Paknieli kto nadto uczyni a na
 kostkach da na zakład abo na zastawę pieniędzy
 abo za to rękojmią weźmie, tedy ani winowaciec,
 6 ani rękojmią za to ma czso cirpieć ani
 płacić. Aczliby też ten, czso przejięgra, poddał
 się pod łajanie abo sromocenie a na to rękojmię
 9 postawił, a ten to, czso zyskał, chciałby ji abo
 jego rękojmią sromocić, tedy za sromotę
 ilkokroć będzie sromocić, telkokroć jemu winę
 12 pokupi piętnadzieścia a sądowi naszemu drugą
 też piętnadzieścia.

Kto jedzie na wojnę, nie czyni szkody

15 <P>otrzebno jest ku pospolitemu dobremu, aby
 każdy swoj pokoj miał a jeden drugiemu
 szkody nie czyniąc <a> czsnot pożywając. Ale
 18 niektorzy nie dbając tego, jakoby złomce zakona,
 gdyż po swymże ziemiam ciągną na wojnę, swymże
 sąsiadom więcej niżli nieprzyjacielom sami
 21 szkody niewymowne czynią, w czymże to nasze
 ziemie niemałe uciążenie cirpią. Przeto my
 chcąc takim szkodom koniec uczynić, ustawiamy,
 24 aby jilkokroć na wojnę ście ma być, żadny
 z naszych poddanych ma stać we wsi, ale
 na polu a tam nijednego drapieżstwa ani w konioch,
 27 ani w dobytku, ani w jinszych w ktorychkole
 rzeczach mają czynić, jedno tylko
 pokarm koniem, i to dosyć umiernie, tamo
 30 mają sobie zyskować; ani też w dąbrowach ani
 w gajoch ku budowaniu. Aczliby kto nadto śmiał
 uczynić, jako *zufalce *przeciwność *uczyni
 33 panu dziedzicznemu, tedy w czemkoli ji pan
 dziedziczny o szkodę ręką swą poprzysięże, to jemu
 ma odłożyć z winą piętnadzieścia a nam o gwałt
 36 drugie piętnadzieścia.

Działu dzieci nie mają mieć z oćcem

<P>ospolity obyczaj w krolestwie naszym jest, iż po
 3 śmierci macierze dzieci od oćca swego dobra
 jimienia <bierzą> połowicę a tako dla swego głupiego
 rozumu młodych lat jimienie stracają a straciw-
 6 szy dla mierziączki oćcowej, którą jemu czynią,
 acz się nad nimi nie slutuje, w ubostwo wpadają,
 a tako z takiego roztargnienia jimienia obie stronie
 9 niedostatek i szkodę częstokroć cirpią. Przeto ze wszym
 rycerstwem układamy, aby kiedy mać umrze, dzieci
 części od oćca żadnej nie pozyszczą, wyjąwszy
 12 to, iż ociec jinszą żonę chciał pojąć abo też
 gdyby marnie jimienie chciał roztrwożyć,
 tedy dzieciom z oćcem słusza dział uczynić.

15 O lichwie żydowskiej

<G>dyż z lichwy pochodzi nierządne łakomstwo, a to
 dla nieustawienia podobnego płatu mzdy,
 18 chcem, aby Żydowie pieniędzy pożyczając za lifę
 na tydzień nie więcej wzięli pod naszą miłością
 od grzywny, jedno poł grosza. A gdyby się kto
 21 Żydowi listem zobowiązał na pieniądze lichwę
 płacić a gdyby Żyd swą chytrnością zamilczał
 i zadzierzał do dwu lat a nie przypozywał jsićca
 24 o mzdę, tedy lichwę od dwu lat
 ma stracić, a dalej telko mzdę a znowu lichwę
 poczętą ma mieć, a on list zapisny nijednej
 27 mocy dalej mieć nie może.

Gdy kto porąbi drzewo w cudzem lesie

<N>iektorzy swą śmiałością wjechawszy w las abo
 30 w gaj niektorego ziemianina, kromie wolej
 jego drzewo wyrąbiwszy precz wywożą, przeto
 ustawiamy, aby gdy kto z czyjego lasa wyrąbiwszy
 33 wywiezie dąb, czso się godził na osi, abo gdyby
 pospolitych drzew woz wywiozł, tedy temu panu,
 czyja są drwa, ma pokupić winę rzeczoną
 36 *siedminadziesiąt.

O ślachie zbiegłej i też czso lotrują

<P>rzygadza się, iże porodzeni z plemienia śla-
 3 checkiego częstokroć swej czci nie szanując
 wydawają się na lotrowstwo, k temu na złodziejstwo,
 a swą wolą bywają zbiegowie z krolestwa na-
 6 szego, a taką mając w<y>mowę, wiele złego w
 krolestwie poczynają, a potem, acz naszą łaską na
 miłość będą przyjęci, chcą się równać we czci ślachie
 9 nieporuszonej. Przeto ustawiamy, aczby tacy
 naszą łaską zasię w krolestwo byli przyjęci, a
 wszakoż o namowienie mają odpowiadać a dosyć
 12 uczynić, a wezdy takiej czci nie będą mieć jako
 ślachie we czci nieporuszony.

Ktorzy kradną zboże z pol

15 <P>odług Pisma Świętego czyniący szkodę na polu
 rzeczeni też są złodzieje; ale iże tacy od złości
 nie mogą być wściągnięni, aliż jim powroz włożą
 18 na szyję, przeto aczby niektory kmieć abo
 sługa czyjkoli będąc zboże czyjekole na polu
 nocną rzeczą brał abo kradł, tedy aczby jego ten
 21 zabił, czyje będzie zboże, tedy za to nicz nie pokupi.
 Aczliby ten złodziej tego, czyje jest zboże, uranił
 abo zabił, tedy za rany ma jemu dosyć uczynić a
 24 za głowę dzieciem.

O łajaniu

<I>że wszelka nieczystość słow i skarade mowy ku
 27 swaru lud przywodzą, przeto od dobrych ludzi mają
 być owszejki oddalony. Przeto chcemy, aczby który
 języka swego nie wściągając ślachie łajałby
 30 ślachiecowi mieniać ji tak: „Tyś kurwi syn”,
 a natychmiast nie odwołał ani zaprzął, czso by mowił,
 ani by doświadczył jego takim być, jako ji mienił,
 33 tedy za łajanie onemu, komu by tak łajał, za
 winę ma zapłacić sześćdziesiąt grzywien groszy,
 jako gdyby ji zabił. Takież mowimy, aczby kto
 36 jego mać mowił kurwą, a nie odwołał ani by

doświadczył, czso mówił, równą winę jako o pirwe
 ma pokupić abo odwołając ma rzec: „To, czso jeśm
 3 mówił, łgałem jako pies”.

O ranach rycerskich abo ślacheckich

W byciu rycerzow i jinszych naszych poddanych
 6 taki obyczaj w winach chcemy trzymać:
 Aczby rycerz rycerza abo ślachcic ślachcica
 ranił abo uderzył przez wylanie krwi, tedy
 9 ślachcicowi tako uranionemu wina rzeczona
 piętnadzieścia przez tego, czso urani abo uderzy,
 ma być zapłacona. Aczby jinego uderzył, który
 12 by nie miał prawa rycerskiego, tedy grzywnę
 groszy za taką ranę, ale kmieciowi sześć
 grzywien, kto jego uderzy, ma zapłacić.

15 Gdy kto urani kmiecia abo zabije

Acz kmieć uranion będzie aż do krwi abo
 też będzie bit barzo, tedy ze wszytkich
 18 win skazanych za rany
 abo za bicie dwie części zbitemu,
 ale trzecią część sądowi, gdzie ta rzecz
 21 sądzona, przykazujemy dać.

O zabiciu brata abo siostry

Aczby niektorzy ziemianie i ślachcicy naszego
 24 krolestwa bracią, siostry abo włosne przyrodzone
 zabiliby niemające płodu, tedy ślachcic,
 czso tako uczyni, nie otrzyma oóczyzny abo
 27 części jich żadnej. I też skazujemy tym wszytkim,
 czso tako czynią i jich synon, aby włosnej
 części w takich dziedzinach nie mieli, w ktore[j]
 30 dobra albo dziedziny jinszy przyjaciele, aczkole
 dalszy, mają się wwiązać. I też wszytki takie,
 czso zabijają bracią abo oóce, dla ukrótności
 33 jich, aby nie byli sławni i do żadnej czci aby
 nie byli przypuszczeni.

O szczepieniu

<U>stawiamy, aczby niektore szczepie byłoby już
wszczepione i wsadzone, aczkoleby były czyje
3 włosne i chciałby je wykopać, tedy na dziedzinie
abo na siedlisku ma jich połowicę ostawić pod
winą sześć[a] grzywien.

6 O rzeczy gwałtowne

Aczby też niektórzy gwałtownie żelazo jego
abo którąkole rzecz jiną włosną mocą
9 swą komukole nie podług prawa wzięły, tedy
z winą rzeczoną sześć grzywien ma wrocić
tę rzecz gwałtownie wziętą.

12 O oraniu i sianiu

Gdy kto orze i sieje role cudze, tedy nasienie
to mas stracić z winą piętnadzieścia.

15 O wzięciu wołów

Gdy komu cztery woły gwałtownie będą wzięty,
a o taki gwałt uczyni świadectwo, tedy
18 chcemy, aby <za> taki gwałt wołów i robot za każdy
tydzień cztery skońce szkody i krzywdę cirpiącemu
z winą piętnaście i sądowi drugą piętnaście
21 za winę ma dosyć uczynić.

Kto gwałtownie weźmie woz siana

Kto weźmie woz siana komu gwałtownie,
24 trzy grosze z winą piętnaście temu istemu
krzywdę i szkodę cirpiącemu ma zapłacić
a sądowi też piętnaście ma zapłacić i też za
27 kopę jedną zboża ktoregokole nasienia, gdy ją
kto weźmie we dnie, winy sądowi sześć grzywien
a szkodę cirpiącemu piętnaście ma dać,
30 aczkole ją weźmie w nocy, wyznawamy być
złodziejstwo; i też za kopę jarą i ozimią wyznawamy
jedną ćwiertnią, gdy na woz gwałtownie
33 wzięta będzie, o tę skazujemy jako za woz

siana. Acz sługa, który rzeczon jest hołomek abo
hansknach, są<sia>dowi pana swego uczyni niektołą
3 szkodę abo krzywde, pan jego zań ma dosyć
uczynić.

Gdy ubogi pozowie bogatego

6 Gdy ubogi człowiek pozowie bogatego o gwałt,
tedy bogaty o gwałt przez świadki ma się
oczyszczyć abo podług obyczają gwałtownego
9 równą winą ma być skaran.

O winach, kto nagani skazanie

<G>dy kto nagani abo narzeczże skazanie pana
12 krakowskiego, tedy koc abo torłop gronostajowy
ma jemu dać, ale panu sędmirskiemu
abo lubelskiemu torłop z łasic, każdemu
15 wojewodzie torłop z łasic, sędziam krakowskim
i sędmirskim torłop kuni, podsędkom lisie,
podkomorzam po sześci grzywnach, komornikom
18 tych wszystkich po sześci skot, sędziam
starościny po poługrzywniu, każdemu
pisarzowi ziemskiemu torłop lisi.

21 Gdy syn jigra kostki

Syn jeczże nie oddzielony od oćca ani od braciej,
jigrający kostki <acz> nieczso by stracił, tedy
24 ty wszytki rzeczy chcemy i ustawiamy,
aby na jego część przyliczony.

O pokosieniu trawy

27 Bartołt skarżył na Andrzeja, iżże mu łąkę
pokosił, tedy Bartołt poznał, iż łąkę pokosił,
ale to przyłożył, iżże ją kupił u włodarza
30 Andrzeja za gotowe pieniądze i zapłacił.
Ale iżże włodarz umarł, który wziął
pieniądze, tedy my Andrzejowi skazalismy
33 targu łąki świadki dowieść.

O ranach w jigrze

artołt żałował na Andrzeja, iże ji uranił,
 tedy Andrzej poznał, <iże> [ale] nie chcąc ji uranił,
 3 ale w kłamie krotofiląc jako przyjaciel z przyjacielem.
 Tedy my seznawszy, iże jigra nie ma
 być ze szkoda, skazalismy Andrzejewi dosyć
 6 uczynić za rany.

O pożyczonych pieniądzech

Jan pożyczył Piotrowi dziesięci grzywien
 9 i wziął po niem za nie rękojmiał Wawrzyńca.
 Potem Piotr Janowi zapłacił pieniądze krom
 rękojmiej, a potem Piotr Wawrzyńca pozwał
 12 o rękojemstwo, a ten to przed sądem rzekł, iże
 pieniądze jemu są zapłacony przez jiśca.
 Tedyśmy skazali doświadczyć zapłaty.

15 O wianie a przy czym dzieci mają ostać

Gdy mąż umrze, tedy żona przy wianie swem
 ma ostać, pieniądzech, perłach, kamieniu,
 18 odzieniu, a gdy ona umrze, tedy wszystko na dzieci,
 acz je ma, zspadnie. Ale gdyby jinszego męża
 chciała pojąć a dzieci by były pirwszego męża,
 21 tedy oóczyzna wszystko ma spaść na dzieci i
 dział macierzyzny, czso na nie słusza, a ona z
 ostatkiem męża pojmie podług swej wolej.

24 O wydawaniu panien

Gdy kto panne wydawa za mąż, tedy za
 posag pieniądźmi gotowymy tylko przed
 27 przyjacielmi jej ma namienić, ale dziedzina
 abo jimienie przed krolem ma być
 namieniono.

30 O szkodzie piętnej i o potwarzy

<P>iotr żałował na Jana, iże w dzień targowy na
 dobrowolniej drodze gwałtownie z toboły wziął
 33 jemu ośm skot piętnej. Tedy Jan rzekł,
 iże ji niewinnie potwarza, chcąc się wywieść

sześciu świadków. Tedy my o taką
rzecz skazaliśmy Janowi dwiemaście świadki
3 niepodezrzanyymi odyć.

O szkodzie pieniężnej

Piotr żałował na Jana, iż gdy szedł na rolę
6 orać, czrzos jest jemu upadł s ośmiu
skot, a ten to Jan jidąc za nim zalażł,
ale Jan zaprzął, aby znalazł czrzos. Tedy my
9 Janowi skazaliśmy samemu się odprzysiąc.

O drzewie owocowym

Drzewo jabłeczne abo użytkowe kto porąbi,
12 czyje jest, za szkodę wiardunk z winą
piętnadzieścia.

O oczyszczeniu sługi przeciw panu

15 Gdy pan naprzeciw słudze swemu abo włodarzowi
o niektóre winy abo krzywdy będzie,
tedy włodarz abo sługa pana swego ma odbyć
18 sześciu świadków o każdą rzecz.

O kupnem szoltystwie

Gdyż szoltyś ma pana swego wolą czynić,
21 przeto nie słusza, aby szoltyś był mocniejszy
niżli pan. Przeto chcem, aby niejeden rycerz
ani mocny pan szoltystwa jinszego pana
24 w dziedzinie nie kupował kromie wolej jego.
Aczliby kto nadto uczynił, tedy chcem,
aby ten targ nie stał nizacz.

27 O pospolitem dobrem

Ustawicznie pospolstwo czyni częstokroć
roztargnienie, w ktoremże to bracia abo
30 jinszy przyjaciele na gniew abo swar częstokroć
przychodzą, a tako w szkodę wpadają.

Wiele ludzi wzięli to w obyczaj mieszkać w
 osobności swych domow abo siedlisk *część<i>,</i>
 3 która na nie służy z rozdzielenia odczynny, a
 to przez przyjaciela, aczkole tego działu przed
 obliczność krola abo księdza nie przywiodą.
 6 Ale częstokroć się przygadza, iż jeden
 pilniejszy jest siebie obeźrzenia i siedlenia
 niż drugi, a tako ow rozpuszczony i też
 9 niedbający dla polepszenia i zbudowania dział
 przez przyjaciela ułożony wrzuca, a to po
 długim czasie, dla ktorego obyczaj domownik
 12 częstokroć odtrąci się od budowania i polepszenia
 swego jimienia. Przeto my chcąc
 ten obyczaj zatracić ustawiamy, aby gdy
 15 bracia abo przyjaciele bliższy abo dalecy
 rozdziela się, a w tem dziale będą mieszkać prze
 trzy lata i trzy miesiące w milczeniu,
 18 a przed sądem tego nie wzruszali, wyjąwszy
 doskonałą przyczynę, dla ktorej by dawność
 być nie mogła, tedy <kto> tako zamieszka,
 21 przereczoną dawnością ma milczeć.

O dawności lotrowskiej i złodziejskiej

24 Gdyż złodziejstwo abo zboj dla winy abo
 śmierci ustawionej podług zasługi
 przez złe ludzi bywa zatajono, tako iż złość
 27 takich złośników na uznanie rychło nie może
 przyć, a gdy kto naprzeciwko jim chce czynić,
 tedy tacy dawnością chcą odbywać. Przeto
 30 aby się tacy złościcy nie mnożyli, ustawiamy,
 aczby kto o złodziejstwo abo zboj przed
 sądem był namowion, a gdyby ten, ktory
 33 namowi i ten namowiony byliby w jednej
 dziedzinie abo pod jedną parochiją i mszej słuchali,

tym obyczajem będzie mieć dawność namowiony
 mimo jeden rok; ale gdy ten, czso namowi i też
 3 namowiony będą od siebie daleko, tedy jinsza dawność
 namowionemu nie może być, jedno trzy lata, a
 ow, czso tako zamieszka, dla swego leniwstwa już ma milczeć.

6 O dawności dzieci młodych

Aczby dzieci młode lat doskonałych jeszcze nie
 miały a o dziedzinę byłyby przed sąd pozwany,
 9 a ty to dla niedostatku lat abo rozumu odjąć
 się prawem nie mogą, tedy sędzia prawo ma
 odłożyć i zawiesić tako długo, aż dzieciem lata
 12 wynidą. A potem acz się rzecz wznowi, dzieci
 mają odpowiadać a nie mogą się dawnością
 onych lat, których były pozwany, wyjąć, ale o
 15 jinsze rzeczy, o ktore by nowo były pozwany,
 dawnością mogą odbywać.

O dawności męskiej

18 Gdyż równość między stadłem jest rozmajita[ść],
 bo niektorzy są wolniejszy niż drudzy, to jest
 mężowie niżli żeńszczyzny, przeto aby każdy
 21 o swej rzeczy abo dziedziny doskonale mógł
 czynić, krotkości nie mając w dawności,
 ustawiamy, aby każdy mąż miał dawność za
 24 trzy lata, a dla krechkości panniejskiej
 wdowa ma mieć dawność za sześć lat, ale
 mężatki, ktore same w sobie wolne, dawność
 27 mają mieć za dziesięć lat.

O potwarzy i o potwarcach

Aby potwarz złych ludzi zaginęła, bo niektorzy
 30 wzięli sobie w obyczaj potwarce
 potwarzać lud niewinny o mężobojstwo
 przed dawnymi laty uczynione i przed sądem

przyganić, dla ktorej dawności lat i starości
 rzeczy oczyszczenie nie mogło być, abo acz było, ale
 3 silną ciężkością, przeto ustawiamy, aczby kto
 chciał o mężobojstwo kogo gabać abo głowy
 pozyskować, tedy to ma czynić do trzech lat,
 6 niż wynidą trzy lata od zabicia głowy. Aczliby
 po trzech leciech chciał czynić, tedy dawność
 to odtrąci.

9 O sędziach kapitulum

Gdyż przy sądziech wierni sędzie nie mają
 mieć ani baczyć gniewow ani łaski, ani
 12 darow, jedno podług prawdy i sprawiedliwości
 sędzić i skazować, a to od tych, ktorzy na naszym
 stolcu są posadzeni, bo gdy sędzia ukazuje
 15 sprawiedliwość, tedy w sporce odstępują od potwarzy,
 ustawiamy, aby kiedy my z swym dworem
 krolewskim do Poznania abo Gniezna
 18 wjedziemy, sędzia kromie wszego zamieszkania do
 naszego dworu ma jić i sieść na sądzie a poznać
 o wszytki rzeczy dziedzinne przed nami
 21 abo kromie nas z naszego przykazania, ale gdy
 my z tych ziemi wyjedziem, roki pospolite podług
 obyczajaja o dziedziny mają być trzymany i
 24 chowany.

O pisarzu ziemskim

Ustawiamy, aby pisarzowie przy sądowych
 27 rzeczach, gdy wiodą świadki, ktore będą
 pisać, mają wziąć sześć groszy, a od zapisu
 półtora grosza; urzędnicy od tego, ktory wiedzie
 30 świadki, mają mieć cztery skońce, a od winy
 rzeczoney siedminadzieścia w podz*ie*ckowaniu
 mają wziąć wołu podlejszego za wierdunek;

ale podkomorze gdy jednego dnia rozgraniczy
dziedziny między dwiema ziemianinoma, aczkoli
3 by dwie albo trzy rozgraniczył dziedziny, ma mieć
poł grzywny, ale gdy więcej dni niżli jeden,
tedy trzy grzywny ma mieć, a to aczkole dwie
6 albo trzy i więcej dziedziny rozgraniczyłby, też ma
wziąć dwie siekirze i dwa rydla. Woźny aczby
wydał jinaczej przysięgę świadkom, niż jako
9 mu będzie przykazano, aczby był sądownie
dokonan, tedy ma być słożon a jiny miasto tego
postawion.

12 Sędzia nie ma zdać kromie powoda

<U>stawiamy, aby nijeden sędzia ani starosta
sądy czyniący niżadnego męża o którąkoli
15 rzecz nie zdał kromie strony sąpierce albo powoda,
alżby sądownie był przepart.

Pan za sługą nie chodź do sądu

18 <C>zęstokroć panowie mocarze dla sług albo swych
przyrodzonych przed sąd <przychodząc> w rzeczach wzięźstwo
otrzymają niesprawnie, przeto ustawiamy, aby
21 tym obyczajem żadny pan za sługą albo przyrodzonym
do sądu nie szedł pod winą piętnadzieścia.

Gdy kto kord albo miecz wyjmie

24 przed sądem

Aczby niekto przed sądem kord albo miecz
wyjął i uranił kogo, tedy ten ma być na naszej
27 miłości. Aczliby dobywszy broni nikogo
nie uranił, tedy ma pokupić winę siedmnadzieścia,
a temu, na koogo się poruszy, winę piętnadzieścia
30 pokupi. A gdy[by] na naszym dworze
albo naszego starosty kto broni dobędzie a nie urani

kogo, tedy na naszej łasce ma być, a gdyby uranił, tedy kromie żadnej miłości ma być 3 skaran. Aczliby przed jarcybiskupem dobył kto miecza abo korda i uranił kogo abo nie uranił, tedy jarcybiskupowi siedmnadzieścia 6 [siedmnadzieścia], a gdyby łajał abo zła słowa mowił przed nim, tedy piętnadzieścia. Aczkoliby na naszym dworze abo rycerskiem czso ukradł, 9 tedy ucho ma być urzniono, a gdy kto na rycerskiem dworze broni dobędzie i urani kogo, tedy za ranę ręka, abo na miłości 12 rycerskiej.

Kto ma dać służebnika

Ustawiamy, iż my abo starosta, abo wojewoda, 15 abo sędzia, abo podsędek, abo woźny służebnika mają dać ku pozwaniu, tako iże ktorzy mają prawo, nie mogą być pozwani, 18 jedno listem naszym abo starosty naszego, ale na dworze naszym abo przed sądem sędzi naszego pospolitego mocą naszą abo starosty kromie 21 listu na gospodzie może pozwać. Ale kromie dworu naszego abo sądu, gdy kto ma być pozwan listem przez służebnika *abo sługą swym*, a [to] ten to 24 pozywa dawszy mu rok, przed kim stać a kiedy. Aczliby pozwany na pirwem i wtorem roku nie stał, tedy sądowi pokupi 27 ośm skot, a gdy na trzeciem roce nie stanie, rzecz, o którą pozwan, straci winę pokupiwszy. Aczliby sąpierca na pirwem roce sam abo 30 przez posła swego nie stał, tedy rzecz, o którą pozwał, straci z winą siedm grzywien.

O pozwaniu nierządne

33 Zakazujem chcą to mieć, aczby nasz dworzanie abo ktorzy jinszy na naszym dworze pozwani abo zastani abo przy naszym sędzi

nienawiścią abo chytrnością, tedy nie mają odpowiadać, aliż gdyby byli pozwani dowodnie 3 podług urzędu przed nas abo naszego sędzią, tedy mają odpowiadać, którym to ma być dano rozmyślnie a obyczajnie.

6 O dawności przedanej abo zastawionej

Ustawiamy to na wieki trzymać, aczby kto 9 przedawszy dziedzinę swą potem w niej chciał nieczso podług prawa pozyskować w sądzie, to ma uczynić przed ośmią lat. Aczliby 12 też zastawił dziedzinę komu a tej to sam abo przez swe przyrodzone nie wykupił ani przed sąd przywiódł, iżby chciał wykupić do trzydzieści 15 lat, tedy takie dziedziny przedane abo zastawione podług dawności lat przerweczonych mają zostać u tego, komu przedany abo 18 zastawiony.

Twardość statutu

A ta statuta chcem, aby miały moc na wieki 21 od lat bożego narodzenia tysiąca czterset czterdzieści siódmego lata.

O wzięciu koni abo wołów gwałtownie

24 Acz komu konie abo woły, skot i jinsze bydło abo jinsze rzeczy ktorekole bądź złodziejstwem abo zbojem, abo gwałtem wezmą, ten gdy 27 przed rokiem o takie rzeczy a o konie przed dwiema latoma sądownie nie uczyni, tedy potem aczby chciał czynić, ma być dawnością 30 odrzucon.

O wstecz gdyby się zasię do sędziej puścił

33 Ustawiamy to, gdyby nasz sędzia abo starosty

naszego, abo wojewody rycerzmi o którą rzecz
 osądził, gdyż nie sam sędzia sędzi, ale i z
 3 jinszymi przy niem na sądzie siedzącymi sędzi,
 przyjąwszy potem rzecz chciał osądzoną
 wstręcić, tego nikt nie może uczynić to
 6 wyjąwszy, aczby kto o wstecz do sędziej się
 puścił, kako osądził, tedy sędzia acz pamięta,
 ma natychmiast powiedzieć abo do jutra
 9 prze rozpamiętanie odłożyć.

Kto przygani sędzi, iżby krotko uczynił

12 <U>stawiamy też, acz kto by przed nami a
 naszymi rycerzmi skarżył na sędzią, iżby
 jego rzecz źle skazał abo jemu przyganił
 15 rzekąc, iż mu krotko uczynił, tedy sędzia swej
 sprawiedliwości ma dokonać tymi wszemi,
 którzy s nim na sądzie siedzieli, którzy poznają,
 18 iż sprawiedliwie osądził. Aczliby ten, który tako
 przyganił, chciałby dokonać, tedy ma dokonać
 sześciami świadkow takiej czci jako sędzia.
 21 Aczliby nie mógł dokonać świadki abo by
 się sędzia wywiodł, tedy ow, który tako przygani,
 ni-o-żadną rzecz ma być sluchan, aliż
 24 sędzi zapłaci trzy grzywny abo torłop
 kuni a podsędkowi trzy wierdunki abo
 torłop lisi, a to acz podsędek dokona też,
 27 iże sprawiedliwie skazał. A czso sędziam
 skazaliśmy, to tyleż panu tej włości; sędziam
 pańskim, acz się wywiodą o naganienie,
 30 koc abo torłop barani przepadnie.

„

O rękojemstwie

Ustawiamy, aczby kto za kogo ręczył, a ten,

za kogo ręczą, zaprzy się, aby zań ręczono, tedy
 jestli dług dwadzieścia grzywien, sam włosną
 3 ręką, a jestli czterdzieści grzywien, samowtor,
 a każdy wyszszy dług, na to samotrzeć ma
 przysiąc swej sprawiedliwości.

6 O zastawie żydowskiej

<U>stawiamy, <aby> gdy kto ręczy za kogo Żydowi,
 konia ani wołu nie zastawiał, wyjąwszy
 9 izby była wola tego, za kogo ręczy; tedy ten,
 za kogo ręczą, taką zastawę ma wykupić.

Gdy kogo zastąpią przed sądem

12 Ustawiamy też, gdyby komu dano winę
 lubo o małą abo o wielką rzecz a przed
 sąd pozwano, a ten to stojąc przed sądem
 15 rzecze: „Pan mi kazał to uczynić abo towarzysz”,
 a zatym pan abo towarzysz przyszedwszy i
 zastąpi ji, tedy ow, kogo tak zastąpią,
 18 będzie praw, a ten, czso tako zastąpi, ma
 natychmiast odpowiadać o rzecz namowioną.

O woli i o służbie

21 Ułożyliśmy, iż rycerze i ślacheicy krolestwa
 naszego polskiego nam i naszym namiestnikom
 w ziemi w krolestwie polskiem w
 24 zbroji, jako każdy może, mają służyć, ale
 za granicami nie są powinni, wyjąwszy
 iżbysmy jim dosyć za to uczynili abo jich
 27 prosili.

O posagu dziewce namienionem

30 Ustawiamy, aczby niektory ziemianin za
 żywota swego dziekę swą za mąż dał,
 posag jej dostateczny namieniwszy, tedy po

śmierci oćcowie ta dziewczka na braci więcej
nie zyszcze. Aczliby jedna abo więcej dziewczek
3 po śmierci oćca zostały, tej to dziewczce za posag
ma być oprawiono sto grzywien przez bracią
tej panny; aczliby była panna wojewodzina a
6 jimienie wielkie, tedy sto grzywien; ale
gdyby było wiele dziewczek a jimienie małe,
tedy jimienie na pieniądze na być szacowano,
9 a tedy brat rodzony jest-li abo stryczny,
część każdej pieniądźmi miasto
posagu ma zapłacić. To jest o dziewczkach
12 wojewodzinych. A toż też chcemy o dziewczkach
jinszych ziemian, iż za swego żywota mają
je wydać za mąż, posag jim dostateczny
15 oprawiwszy, które po śmierci oćca na braci
swej więcej nicz nie zyszczą. Bracia rodzona
abo stryczna siostram każdej po czterdzieści
18 grzywien mają dać, a to acz będzie wielkie
jimienie, ale gdy będzie równe jimienie,
tedy podług roszacowania części, która na nie
21 słuza, pieniądźmi ma być dano. Brat rodzony
abo stryczny, aczliby tych nie było, tedy którzy
bliższy z pokolenia są, a to siostry, gdyby były
24 za mąż wydany, dzierzawy abo jimienie
otrzymają; a to, aczby siostry były wyposażony.
Ale ociec za żywota swego dziewczkam swym
27 na jimieniu kupionem abo od krola danem
pieniądze może namienić, które pieniądze
brat zapłaciwszy siostram dziedzicstwo
30 sam otrzyma. Ale panna za żywota oćca
za mąż wydana z oprawą po śmierci oćca
brata nie może nie może gabać o posag, ale na tem

wina mieć dosyć, czso jej ociec i mać za żywota
 posag oprawili. Aczliby bracia zmarli abo jich
 3 nie było, tedy wždy niekako dziewczka dana dzierzawy
 nie otrzyma, ale w pokoleniu bliższy
 wyposaży ją, jimienie od<z>ierzy, wyjąwszy
 6 dzieci naszych ślachcicow abo sług, abo manow,
 ktorych dziewczkam posag i część z jimienia
 podług oszacowania w pieniądzoach ma być dano
 9 a dziedziny samy otrzymają. Ale zakazujemy, aby
 żadna dziewczka w pušcinę nie wpadała, ale gdy
 kto umrze płodu nie mając, tedy bliższy pušcinę
 12 otrzyma.

O dziale oćcowskiem

Ustawiamy, gdy mąż po śmierci żony swej
 15 swoje syny oddzieli z jimienia, ktorym
 to działu nie mógł odmówić, a gdyby taki dział
 przez nas abo starostę naszego nie był ućwirdzon,
 18 po śmierci oćcowej synowie taki dział mogą
 wzruszyć, ktorzy między sobą oćcowę część
 rozdzielą. Ale gdyby ociec dział uczynił z synmi
 21 tym obyczajem jako pirwej, a potem drugą
 żonę pojął i miał s nią syny jinsze, tedy
 synowie przy śmierci żony ku części oćcowej
 24 nie mogą przystąpić, ale ta część spadnie
 na syny wtorej żony. Aczliby były dziewczki, tedy
 ma jim być obrządzono tym obyczajem, jako
 27 przedtym postawiono o posag. Gdyby dwa abo
 trzy bracia między sobą dział uczynili, a potem
 jeden s nich umarł, tedy ani bracia, ani
 30 dzieci brata umarłego nie mogą wzruszyć,
 aczkoliby taki dział przez nas abo naszego starostę
 nie był poćwirdzon.

33 O zabiciu ślachcica i kmiecia

<A>czkoli podług prawa jest ustawiono, iże kto kogo zabije, tedy głowę za głowę, ale my 3 chcą to ulżyć, ustawiamy, acz kto zabije rycerza, ten ma dać jego oćcu i macierzy trzydzieści grzywien a dzieciom abo przyjacielow 6 sześćdziesiąt grzywien, a kto rani w rękę abo w nogę, abo w nos, piętnaście, a za jinszy palec trzy grzywny, ale za wielki ośm grzywien; 9 a ku każdemu urażeniu tych członkow winę temu urażonemu rzeczoną piętnaście przepadnie. Aczby kmicia zabił, tedy 12 za głowę panu, czyj kmić, trzy grzywny a żenie abo dzieciem siedm grzywien. Aczliby ten, czso zabije, i ten zabity będą dwu panu, 15 tedy trzy grzywny między sobą rozdziela. Kto kmicia rani, za ranę kmiciewi poł grzywny, a panu grzywne. Aczliby ten, kto rani, a uraniony 18 będą dwu panu, tedy panowie winę między sobą rozdziela.

O gwałcie dziewczem

21 Ustawiamy, aczby kto dziewczę ktoregokoli stadła kromie wolej rodziny zgwałcił a to by było doświadczone, tedy żywot jego ma być 24 na miłości tej dziewczki i jej przyjacioł. Aczliby panna abo dziewczka przyzwoliła się wziąć a potem z tym w małżeństwo wstąpiła, czso ją zgwałcił, 27 rodzina jej posagu nie da. Gdy kto dziewczce, mężatce, wdowie abo ktorejkoľe żeń szczyźnie na drodze, na polu, w lesie, w domu, we 30 wsi gwałt uczynił a gdy taka żeńszczyzna bieżąc do najbliższej wsi płacząc będzie powoławała gwałtownika, w ktorej acz znaki gwałtu 33 będą nalezione i też kmicie gwałtu wołanego doświadcza, tedy taki na naszej i na

przyjaciół miłości ma być. Aczliby żeńszczyzna potwarzała kogo i powoławała a na niej znaku 3 gwałtu nie naleziono, tedy ten, komu winę dadzą, ma odyć sześciami świadkow takich jako sam, a ta potwarca winą podobną ma być skarana.

6 Komu by dano winę o złodziejstwo

Ustawiamy, aczby kto o złodziejstwo albo zboj 9 przed sądem był przemożon trzykroć albo dokonan, albo rzecz kradzioną albo gwałtem wziętą oblicznie wrocil, tedy ten na wieki swą cześć 12 stracił ani żadnej czci w krolestwie mieć nie może, ani od nas darow żadnych trzymać. Aczliby komu dano winę a tego nie dokonano, 15 a ten to świadki się miałby odwieść, gdyby w jednym świadku upadł, tym czci nie straci, ale szkodę ma odłożyć.

18 O złodziejstwie we wsi albo na polu uczynionem

Ustawiamy też, acz kto ze wsi pana jinszego 21 w jezierce, w stawie, w rzece, na łące, we zbożu, na polu a przekonan sądownie, szkodę ma zapłacić, czyje jest, a panu, czyj człek, winę 24 złodziejską ma zapłacić. Aczby kto trawę pasł albo kosił, ten kosę albo płaszcz ma stracić; a gdyby kto drwa rąbił w lesie jinszego pana, ma 27 pozbyć siekiry. Aczliby ten, kto bierze siekiry, podług prawa jich nie miał gdzie chować, tedy do bliższego dworu naszego ma je dać.

30 O lifie żydowskiej od jednej grzywny

Lifę, która jest strata naszego jimienia, 33 ustawiamy, aby nijeden Żyd w krolestwie naszym przez jeden tydzień od grzywny więcej

jedno grosz nie wziął.

Gdy kto porąbi drzewo w cudzem

3 lesie

<N>iektorzy swą śmiałością wjechawszy w
las abo gaj niektorego ziemianina kromie
6 jego wolej, drzewo wyrąbiwszy precz wywożą.
Przeto ustawiamy, gdy kto z czyjego
lasa wyrąbiwszy wywiezie dąb, czso by się
9 godził na osi, abo gdyby pospolitych drzew
woz wywiozł, tedy temu panu, czyje jest
drzewo, ma pokupić winę rzeczoną
12 siedminadziesiąt.

O potwarzy służebniczej

Częstokroć przed nas jest przywudzono, kako
15 służebnicy w naszym krolestwie ziemiany
abo wsi duchownych uciążają
wynałazując sobie dziwna prawa, przeto
18 taki podług pirwych statut ma cirpieć.

Gdy sługa pomaga za panem

Gdykoli sługa swego pana broniąc kogo
21 urazi, za to od urażonego abo od jego przyjaciela
niejednej mierzączki nie ma cirpieć.

O zabiciu bydłęcia

24 Ustawiamy też, acz kto nieuczone bydłę
zabije, ten ma dać temu, czyje jest, za nie
trzy grzywny, za źrzebca też trzy grzywny;
27 a gdy kto klusię zatnie, półtory grzywny;
za źrzebca dwu lat pięć grzywien, acz ji
kto urani, acz będzie starszy niż dwu lat
30 a będzie przez kogo zabit, tedy ten, czyj jest
źrzebiec, nacz śmie przysiąc, to ma zapłacić.

O dzieckowaniu lasa i gaju

Ustawiamy też, acz jeden z drugim mając granice rozjechane, przejechawszy granice 3 w lesie drwa ku swemu pożytku rąbał, ten, czyj las jest, za pierwsze ma wziąć siekierę, za wtore siekierę, płaszcz i suknię, za trzecie 6 woły albo konie ma wziąć kromie wszej winy, ale gdy weźmie dwa woły albo konie, tedy jednego ma sobie zastawić a drugie ma 9 dać na rękojmię, a znak ma na drzewie wyrobić tam, gdzie wziął zakład.

O wyrąbieniu dębu

12 Acz kto w cudzem gaju jeden albo dwa dęby wyrąbi kradmie, za każdy dąb ośm skot, aczli trzy wyrąbi, tedy temu, czyj jest gaj, 15 trzy grzywny a sądowi trzy przepadnie. A gdyby małe albo zapustne porąbił, tedy cztery skońce pokupi. Ale za dąb dąbrowny dwa 18 skońca a za chrost albo za latorośli telko ma być podziekowan. Acz kto drzewo z pszczołami porąbi, temu, czyje jest dzienie, za 21 każde grzywnę a sądowi drugą grzywnę; ale gdy sośnią kromie dzienia porąbi, tedy poł grzywny a sądowi drugie poł.

24 O pasieniu dobytku

Ustawiamy, aby każdy od świętego Wojciecha aż do świętego Michała swe bydło 27 w stroży miał, a gdy komu szkodę uczynił, tedy szkodę podług szcowania ma zapłacić s winą sądową. Acz kto zajmie czyj skot 30 na spasi, mimo jutro u siebie jego nie ma chować.

O pasieniu świni w cudzem lesie

Acz kto świnie w cudz las na żołądź
 pusi kromie wolej, tedy ten, czyj jest las,
 3 za pirwy raz ma wziąć jednego wieprza a
 za wtory dwu wieprzu, a za trzeci wszystkie
 świnie zajawszy ma dać naszemu dworu
 6 nablížszemu, ktore s nami na poły, ma rozdzielić
 a ma znak wyrębić na drzewie tamo,
 gdzie świnie zajął. A gdyby ten, czyj je świnie
 9 były, rzekł, iżeby nie tamo, gdzie znak uczynion,
 świnie zajął, tedy ten, czyj zajął, ma sam
 przysięgą dokonać prawdy.

12 Każdy ma drogą gnać świnie na pastwę

<G>dyby kto mając las abo dąbrowę od
 15 siebie daleko a swe świnie chciałby gnać
 przez jimienie pana jinszego na pastwę do
 swego lasa, ten kromie wolej jego nie
 18 ma gnać jinędy, jedno drogą, ktora jidzie
 do lasa. Też chcemy mieć, aczby kto do
 czyjego lasa z myta na pastwę chciał gnać
 21 na bukiew abo na żołądź, ten, czyj
 jest las, ma sebrać żołądź z obapoł drogi
 na trzydzieści łokiet, aby ten, czyje są świnie,
 24 kromie szkody mógł przegnać do lasa.

O winach, iże syn za oćca nie ma cirpieć

27 Gdy Święte Pismo świadczy, iże syn nie
 ma cirpieć za oćca ani ociec za
 syna, przeto chcem, aby ociec za złego syna
 30 ani syn za oćca, ani brat rodzony za
 brata, ani żadny przyjaciel za przyjaciela
 nie cirpiał, niżliby ociec z synem abo
 33 brat z bratem w jednym złem uczynku byliby

winnemi, ktorzy podług winy mają być skarani.
 Aczli[by] kto złość sam którą uczyni, tedy część
 3 jimienia, która by nań miała być, naszemu
 stołu ma być za taką złość przysądzona.

O wielkiej winie siedmnaście

6 Gdyby kto nadjechałszy w dom niektorego
 ziemianina przed oblicznością dzieci jego
 zabił, ten winę piętnaście ma zapłacić
 9 a pomocnik każdy tyleż ma dać sądowi
 siedmnaście, a dzieciem zabitego piętnaście
 ma zapłacić.

12 O ktore rzeczy tą winą będą karani

Ta wina siedmnaście rzeczona niemiłościwa.
 Tę winę ci mają pokupić, kto porąbi
 15 sośnie, kto trzy kopce graniczne rozsypie,
 kto trzy drzewa se pszczołami porąbi, kto
 miód kradnie a będzie przekonany, pożeżca gdy
 18 będzie przekonany, kto gwałt uczyni i zabije
 kogo we wsi albo na dobrowolnej drodze, kto
 dziewczce albo niewieście gwałt uczyni.

21 O zbiegłym z ziemie, komu by dana wina

Ustawiamy też, aczby niekomu dawszy winę,
 24 aczkoli przed nas ji pozwano albo naszego starostę,
 a tego to nie chciano przypuścić ku oczyścienu
 swej niewinności przed nas albo naszego
 27 starostę, a ten to dla tego nieprzypuszczenia
 zabiezałby, przeto aby zabieżanie albo sjechanie
 takie jemu na sromotę nie obrocono, ustawiamy,
 30 aby ten, komu byśmy albo nasz starosta tako
 uczynili, tedy ma poświadczyć na nas albo na
 naszego starostę przed biskupem poznańskim
 33 albo proboszczem, iżesmy jego albo nasz starosta,
 ku oczyszczeniu nie chcieli przypuścić. Starosta też

temu abo takiemu zbiegowi może dać mir upewniwszy
 ji za sześć niedziel, ten to starosta przed nami
 3 abo naszymi namiestniki, abo naszymi wojewodami
 sprawiedliwości jemu mają szukać.

Aczliby tego nie mógł mieć, iżby mu dano dzień
 6 ku oczyszczeniu, tedy starosta ten isty abo wojewoda
 tego zbiega <ma> glejtować swą mocą i przewieść
 aż na granice ziemie. Ktoryż to zbieg w roce od
 9 swego wyścia z krolestwa abo z ziemie na granicach
 będąc, krolestwu, ani ziemianom szkody ma
 nie czynić, ale żona jego w tem roce z pokojem
 12 w jimieniu jego nieporuszona ma mieszkać.
 A gdy ten rok minie, aczby ten to zbieg w nocy
 abo we dnie ziemianom szkody czynił, za to swej
 15 czci nie straci. A też aczby jęt, nijednej śmierci
 za to nie ma cirpieć, ale jęty ma być nam
 abo naszym starostam postawion a i za to przez
 18 nas żadną winą nie ma być karan, ale jemu
 ma być dan sąd na sprawienie. A gdyby
 nie chciał stać ku sądu, ale kryjąc się
 21 po stronam ziemianon szkody będzie czynił,
 tedy jego grody i miasta, i wsi nam mają
 być przyłączony, a jinsze jimienie pospolite
 24 miedzy nami i rycer<z>mi naszymi na poły
 ma być rozdzielono. A gdyby był jęt przez
 kogo naszego a nam wydan, tedy ten ma
 27 być na naszej łasce, telko przyjaciele tako
 jętego temu, czso jimie a nam wyda, nijednej
 łściwości nie mają czynić ani nieprzyajaźni
 30 tajemnej abo jawnej ukazować pod naszą
 miłością, ale żona tako jętego w swem wienie
 ma mieszkać abo przedać przez przekazy.

33 O zbiegłem kmieciu tu patrz

<U>stawiamy, acz[by] od nas abo od naszych
poddanych kmiecie w nocy zbieżą z dziedziny,
3 tedy rzeczy, których odbieżą w swych domoch,
pan dziedziczny ty wszytki otrzyma, a pan,
pod ktorego się on zbiegły skłoni, kmiecia
6 se wszytkimi rzeczami i z winą rzeczoną
piętnadzieścia ma wrocić, a to tako, aczby
kmieć ku panu, od ktorego zbieży, nie miał
9 niktorej winy pirwej wypisanej, ktore też
tu chcem postawić a to napirwej,
gdy pan o swą winę będzie w kłątwie a
12 kmieciom pogrzeb będzie zapowiedzian; drugie,
gdy pan niektory gwałt czynił w dziedzinie,
to jest o panie abo o panny, gdyby to było
15 jawno, tedy nie tylko rodzina takiej uciśnionej,
ale i wszytka wieś nie tylko w nocy,
ale i we dnie mogą wstać a taki pan nie może
18 jich wściagnąć; też, gdyby kmiecie o
panowę winę często dziecskowani, mogą
zbieżeć od takiego pana. Ale kromie tych
21 win kmieć nie może zbieżeć, jedno alizby
dom dobrze zbudował i ogroził a dobrze
osadził. A gdy ktory kmieć wolą przyjmie
24 pod którym panem, tedy ile lat będzie używał
wolej, tyle lat ma panu wypłacić
czynsz podług polskiego prawa. Aczkoliby
27 siadł na niemieckiem prawie, też nie może
odić <czy odyć>, aliz czynsz wypłaci tyle lat,
ile wolej używał; a jeszcze taki nie może
30 od pana jić, aliz miasto siebie tako bogatego
posadzi, rolę osiawszy oziminą i jarzyną,
poła wszytki wykopawszy, toż wolno
33 może precz jić.

Quod aliqua castellanorum iudicia non debent fieri**Jednym prawem mają sędzić****3 we wszystkich ziemiach królewskich**

Gdyż z potwarzy złych ludzi bywa
rozdzielenie, słusze ustawić, aby prawa
6 niektórych państw, których zapłata tylko
na potwarzy zależy, owszejki je skazać.

Uno iure in omnibus terris regni debent iudicare

9 Gdyż pod jednym królem abo panem jeden
lud poddany nie ma rozmaitego prawa
pożywać, aby nie był jako dziw rozmaite
12 głowy mając, potrzebno pospolitemu dobremu,
aby jednym i jednakim prawem tako w Krakowie
jako w Polsce byli sądzeni.

15 Każdy zbrojnie ma służyć na wojnę

<A>le iż w zbrojnym rycerstwie cześć
18 królewska i wszego królestwa zależy,
powinien każdy ślachcic podług mocy
jimienia swego i przychodow prze pospolite
21 dobre pewnymi ludźmi zbrojnymi
służyć, gdyż jich jimienie w pokoju jest
i przez wszego gabania.

24 O monecie w królestwie

Gdyż jeden król jest, jedno prawo i
jedna moneta we wszystkim królestwie
27 ma być, która ma być wieczna i dobra
w wadze, aby tym więcej była wdzięczna i
przyjemna.

**O winę pańską kmieć nie ma być
ciądzan**

3 <Z> prawa bożego jest, iż złość jednego nie ma
być szkodna drugiemu. Ustawą tą ma być
dzierzano, iż o winę albo rękojemstwo pańskie
6 kmieć nie ma być ciądzan, ale jestli czso pan
abo ślachta komu winien, ma zapłacić z włosnego.

**O rękojmi nie wybawionem prze
9 dłużnika**

<I>ż z łączności obwiązania ku
wielgim szkodam ludzie przychodzą, ma z
12 prawa być dzierzano, iż acz kto ręczy za przyjaciela
swego pewne pieniądze, a gdyby nie zapłacił,
a czas abo rok przydzie, dlatego nie ma jemu
15 stać na szkodzie ani na skazie, ani na gospodzie
na zawadzie stać; ale jestli mały dług, ma mu
dan być zakład, a jestli *by wielgi, tedy rękojmia
18 ma się mu wwiązać w jimienie jako
dług jest wielgi, a onemu dać, komu winien.

O jigraniu kostek

21 <A>le iż jigranie kostek wiele sprawiedliwych
i jinszych ludzi dobrych szkodzi i gańbi,
dla czego ma być dzierzano, iż jigranie kostek
24 o pieniądze gotowe ma być, a nie na dług.
A zwykło też wiele ludzi w gniew się zażegać,
a chcąc się pomścić naprzeciwko onym,
27 czso zyskują, jigrają nad jimienie albo nad
pieniądze gotowe, bo nie tak je uciążają gotowe
pieniądze, jako jimienie, a przeto nie
30 ma być jigrano, jedno o gotowe.

**Żydowie nie mają na zapisy pieniędzy
pożyczać**

3 <G>dyż umysł żydowski na to nastoji zawždy,
aby krześcijaństwo nie tylko w wierze,
ale i w jimieniu zniszczył a skaził,
6 słuszno ustawić, aby dalej żadny Żyd
krześcijaninowi w krolewstwie naszym swych
pieniędzy na zapisy abo na listy nie dawał,
9 ale tylko na zakład dostateczny ma dać podług
swyczają dawno dzierzanego.

Każdy ma swego wolno pożyczać

12 <G>dyż wszytka prawa zakazują gwałty,
słuszno krolewskiej wielmożności
zakazać, aby jadąc z wojny do domow
15 swych albo we włosnych potrzebach, sąli
książęta, rycerze albo jinszego rzędu ludzie,
sobie nie mają niczs gwałtem brać ani
18 żadnego gwałtu czynić, ani mają przypędzać
kogo ku przedaniu, ale każdy ma wolno
rzeczy swych używać, jako mu lubo.

**21 Jadąc na wojnę umierny pokarm
ma brać koniem**

<I>ż ślachta z nierządneho rycerstwa
24 więcej włosną ziemię niż nieprzyjacielską
zwykli spustoszać, ustawiamy, aby
jidąc na wojnę w włosnej ziemi nie więcej
27 koniem mają brać, jedno rowny pokarm.

**O oczyszczeniu ślachestwa
naganionego**

3 <U>stawiamy, aczby kto był naganion, iżby
nie miał prawa rycerskiego, ten naganiony
dwa starcu swego rodzaju obyczajem dawnym
6 po oćcu, a drugu dwu starcu jinszego rodu,
a trzeciu dwu trzeciego rodu obyczajem
swykłym ku otrzymaniu prawa rycerskiego
9 ma wieść.

**O braci, kako siostry
mają wydawać**

12 <T>eż ustawiamy, acz który rycerz albo
ślachcic z tego świata zczedłby mając
syny i dziewczki, tedy bracia swe siostry
15 mają za mąż wydać z posagiem zwykłym.
Pakliby synow nie miał jedno dziewczki,
tedy na dziewczki ma paść jimienie wszystko
18 oćcowskie. A aczby bracia stryjeczna
jimienie otrzymać chcieli, tedy panostwo
podług sąmnienia dziedzicstwo ma oszacować,
21 a od dnia szacunku przereczona
bracia stryjeczna siostram przez rok
pieniądze gotowe podług szacunku
24 zapłacić mają, a jestli w rok zapłacić
zamieszkają, tedy dziewczki wiecznie
dziedzicstwo osiągną.

27 O roku wielkiego długu zapłaty

<G>dyż wieliki swar częstokroć o
ciężki, wieliki dług pieniędzy bywa,
30 jako o sześćdziesiąt, o trzysta albo

więcej, tako wieliki dług na czas krotki
trudno może być zapłacon, z łaski ustawiamy,
3 aby na każdy tydzień rok zapłaty był
położon: o pirwy rok pewne niedziele, o drugi
rok drugie niedziele; tymże obyczajem
6 skazujem, gdy kto w jinnej ziemi jest
a będzie pozwan na rok zdany stać. Pakliby
tak za ty niedziele nie stał, tedy sędzia ku
9 zdanemu skazaniu ma poć, nie dbając
tego to pozwu, etc.

z strony
z panem
wztaarla
z prelatem
z czego
z pełna
z tych
roztargnienie
rozstargać
z szkodą
s nami
zstąpić
rozsądzają
rozprawić
s swym
z tego
zczedlby
z posagiem
s nami
s nami
se dwiema
seznawszy
swada
s ośmią
sjechanie
se pszołami
se wszytkimi
swyczaja
swyklym
sebrać
s nią
s nich
seznawszy
zstała s mężem
z panem
z strony
rosszyrzenia
ze sromotą
smyśl
z naszych
s jej
z rycerstwem
z jiśćcem